

**T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ZEKÂT-FİTRE NİSABI
VE
GÜNÜMÜZ ÖLÇÜLERİYLE YENİDEN TESPİTİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüseyin VURAL

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : İslam Hukuku**

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Abdullah ÖZCAN

MAYIS - 2006

**T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ZEKÂT-FİTRE NİSABI
VE
GÜNÜMÜZ ÖLÇÜLERİYLE YENİDEN TESPİTİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüseyin VURAL

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : İslam Hukuku**

Bu tez 22 / 05 / 2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hüseyin VURAL

20.04.2006

ÖNSÖZ

Geçmiş dönemlerde para kazanma yolları sınırlı, alanları ise azdı. Fakat günümüzde çok çeşitli yöntemlerle ve farklı alanlarda para kazanılmakta ve servet sahibi olunabilmektedir. Bundan dolayı eski dönemlerde zekâta tâbi olan mallar sınırlı iken günümüzde çok çeşitlidir. Fakat bu çeşitli malların zekâta tâbi olup olmadığı mükellefler tarafından iyi bilinmemekte, âlimler tarafından ise tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Hz. Osman döneminden buyana bazı kalemlerde zekâtın sistemli bir şekilde devlet tarafından toplanmayarak bu ibâdetin edasının insanların kendi hür iradelerine bırakılmasından dolayı, bazı mükelleflerin bilmemesi, bazılarının ise zekât vermedikleri için günümüzde bu ibâdet sosyal alanda hakkıyla işlev görmemektedir.

Bu nedenle zekât ibâdetinin edası ile ilgili bir boşluğun varlığı ve çalışılabilecek bir alanın bulunmasından dolayı, günümüz gelişmeleri bağlamında yeniden incelenmesi maksadıyla İslam'ın şartlarından biri olan zekâtın nisabının bilimsel bir tez olarak yeniden araştırılmasının uygun olacağını düşündük. Metot olarak ilk önce zekât ile ilgili kavramları tanımlamaya çalıştık, fakat zekâtın nisâbını daha iyi anlayabilmemiz ve bu güne taşıyabilmemiz için günümüzde zekât ile ilgisi olabilecek modern kavramları da inceledik. Daha sonra ise zekât ve zekâtın nisâbının dini temellerine, taabbudî olup olmadığına ve Hz. Peygamber (s.a.v) ve Râşid halifeler dönemindeki durumuna değindik. Son olarak da günümüzde zekât ve fitrenin durumu ve bunlardaki nisâbın değişip değişmeyeceği konusunda söylenenlere ve elde ettiğimiz fikirlere yer verdik.

Konumuzun kaynaklarına gelince; bunların başında Kur'ân-ı Kerim ve hadisi şerifler gelir. Hadis kitaplarından özellikle Buhârî ve Müslim başta olmak üzere, İbn Mâce, Ebû Dâvud, Tirmizî, Dârimî ve Nesâî'nin sünenlerinden yararlanılmıştır. Bununla birlikte yararlandığımız eserlerden, İmam Mâlik'in *el-Muvatta'*, Şafii'nin *el-Umm*, Ebû Ubeyd'in *el-Emvâl'i*, İbn Hazm'ın *el-Muhallâ'sı* ve Serahsî'nin *el-Mebsût'u*, temel kaynaklarımız durumundadır. Ayrıca çağdaş fakihlerinden Kardâvî'nin *Fıkhu'z-Zekât* isimli eseri başta olmak üzere ülkemizin ilim adamlarından Yunus Vehbi Yavuz'un *İslam'da Zekât Müessesesi*, Mehmet Erkal'ın *Zekât* isimli eseri ve Hayrettin Karaman'ın *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri* kitabı yararlandığımız eserlerdir.

Hüseyin VURAL

22. 05. 2006

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ZEKÂT ve FİTRE İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	4
1.1.Sadaka.....	4
1.2. Zekât.....	5
1.3. Fitre.....	6
1.4. Nisap.....	7
1.4.1. Nisâb-ı ğınâ.....	10
1.4.2. Nisâb-ı İstiğnâ.....	10
1.5. Havâic-i Asliye.....	11
1.6. Yoksulluk.....	12
1.6.1. Mutlak Yoksulluk.....	14
1.6.2. Göreceli Yoksulluk.....	14
1.6.3. İnsani Yoksulluk.....	15
1.6.4. Ultra Yoksulluk.....	15
1.7. Açlık Sımrı.....	15
1.8. Yoksulluk Sımrı.....	16
1.9. Asgari Ücret.....	16
BÖLÜM 2: ZEKÂT VE FİTRE YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN	
DİNÎ DAYANAKLARI	18
2.1. Kur'an ve Sünnette Zekât.....	18

2.1.1. Kur'an'da Zekât.....	18
2.1.2. Sünnette Zekât.....	19
2.1.3. Zekât ve Fitrenin İbadet Boyutu (Taabbudiliği)	20
2.1.3.1. Çocukların Mallarından Zekât Verilmesi Farzdır Diyenlerin Delilleri.....	21
2.1.3.2. Çocukların Mallarına Zekât Düşmez Diyenlerin Delilleri.....	21
2.2. İslam'ın İlk Dönemlerinde Zekât ve Fitre Nisâbı.....	23
2.2.1. Hz. Peygamber Dönemi.....	23
2.2.1.1. Hz. Peygamber Döneminde Zekât.....	23
2.2.1.2. Hz. Peygamber Döneminde Fitre.....	25
2.2.2. Hulefâ-i Râşidin Dönemi.....	27
2.2.2.1. Hulefâ-i Râşidin Döneminde Zekât.....	27
2.2.2.2. Hulefâ-i Râşidin Döneminde Fitre.....	28
BÖLÜM 3: GÜNÜMÜZDE ZEKÂT VE FİTRE NİSÂBI.....	30
3.1. Zekâta Tâbi Malların Kapsamındaki Değişmeler.....	30
3.1.1. Hayvanlarda Zekât ve Nisap.....	31
3.1.2. Paralarda Zekât ve Nisap.....	36
3.1.3. Ticaret Mallarında Zekât ve Nisap.....	39
3.1.4. Sınaî Mallarda Zekât ve Nisap.....	42
3.1.5. Hisse Senetleri ve Tahvillerde Zekât ve Nisap.....	45
3.1.6. Binalar ve Nakil Vasıtalarında Zekât ve Nisap.....	47
3.1.7. Tarımdaki Gelişmeler ve Zekât.....	50
3.2. Zekâtın Gayesi Açısından Günümüzde Zekât Nisâbı.....	52
3.3. Fitre Nisâbının Günümüz Şartlarına Göre Belirlenmesinde Ölçü.....	55
3.4. Enflasyon ve Nisâp.....	57

SONUÇ	61
KAYNAKÇA	65

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
A.Ş	: Anonim Şirket
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
KURAV	: Kur'an Araştırmaları Vakfı
Nşr	: Neşreden
r.a	: Radıyallahu anh
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk	: Tahkik

Tezin Başlığı: “Zekat –Fitre Nisabı ve Günümüz Ölçüleriyle Yeniden Tespiti”	
Tezin Yazarı: Hüseyin VURAL	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Abdullah ÖZCAN
Kabul Tarihi: 23 Mayıs 2006	Sayfa Sayısı: VI (ön kısım) + 69 (tez)
Anabilimdalı: Temel İslam Bilimleri	Bilimdalı: İslam Hukuku
<p>Zekât müessesesi İslam dininin beş temel esasından birisi olması hasebiyle önemli bir kurumdur. Bu kuruma tam anlamıyla işlerlik kazandırıldığı dönemlerde toplumdaki fakirlik problemine çare bulunmuş ve insanların sıkıntıları büyük ölçüde giderilmiştir. Günümüzde zekât müessesesi ile ilgili bazı uygulamaların “zamanın teğayyuru” prensibine bağlı olarak tam anlamıyla anlaşılmadığı görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde olmayıp daha sonraları ortaya çıkan malların mevcudiyeti ve o dönemde belirlenen nisap miktarlarının bu gün işlevsel olup olmayacağı gibi problemlerin ortaya çıkması bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.</p> <p>Bu tezi; yeni ortaya çıkan malların zekâtla ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceği, nisap miktarlarının değişip değişmeyeceği; nisabın modern ekonomi kavramlarıyla ilişkisi ve fitre miktarının güncel parasal değerinin ne olması gerektiği gibi konuları ele almayı hedeflemektedir.</p> <p>Bu çalışmayı yaparken günümüzde kullanılan yoksulluk sınırı, asgari ücret, açlık sınırı gibi birtakım modern kavramları da ele alarak konumuza ışık tutmaya çalıştık. Zekât ve fitrenin bu günkü durumunu belirleyebilmek için ilk uygulamaları bünyesinde bulunduran Asrı Saadetteki örneklerine baktık. Çalışmamızda mezhep ayrımı gözetmeksizin günümüzde uygulanabilme şansına sahip olan örneklerle ve fakihlerin çoğunluğunun üzerinde ittifak ettikleri görüşlere ağırlık verdik.</p> <p>Sonuç olarak mali bir müessese olan zekâtın hiçbir kuruma benzemediğine, başlı başına kendisi içinde bir bütün olduğuna, günümüzde ortaya çıkan çeşitli kurumlarla zekâtın fonksiyonunun yerine getirilemeyeceğine ve değişebilir yönlerinin bulunmasına rağmen büyük çoğunluğunun taabbudi olduğuna dikkat çekmeye çalıştık.</p> <p>Bu çerçevede Havâic-i Asliye meselesinin halledilmesiyle nisap miktarlarının Hz. Peygamber’in (s.a.v) belirlediği ölçülerde kalabileceğine ve fitre miktarında ise limitleri düşük tutmanın verenleri çoğaltacağına ve alanların daha çok ihtiyaçlarını giderebileceği sonucuna vardık.</p>	
Anahtar kelimeler: Sadaka , Zekât, Fitre, Nisap, Fakirlik	

Title of the Thesis: The quorum of alms and their distribution as publishing them in today's criterion	
Author: Hüseyin VURAL	Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Abdullah ÖZCAN
Date: 23 May 2006	Nu. of pages: VI (pre text) + 69 (main body)
Department: Basic Islamic Science	Subfield: Islamic Law
<p>Alm is an important institution by means of being one of the five pillars of the Islamic faith. By the time it had been put into effect in daily life completely, so many problems of human being were fulfilled and the illness of poverty was eradicated. However, in our age the institution of alm hasn't been known in the real meaning and it hasn't been worked as it deserves and desired. For instance, the possessions that were nonexistent during the period of prophet Mohammed but appeared after him caused problems about identifying the real amount of quorum whether they are functional or not today.</p> <p>The purpose of studying this theory is to be able to find an answer to the questions related to our worries that have led to be questioned such as the connection between alm and possessions which have appeared recently, whether the quorum amounts will change or not, the relation of the quorum with modern concepts and what should be the equal payment value to the amount of alm for today.</p> <p>Studying on the theory we have tried to be sensible as much as possible by considering the some contemporary concepts related to today, such as poverty limit, minimum wage. While doing this we have been able to try to consider the position of alms in today's world. In our study we have tended to search for the change of its being put into practice in our age by mostly the common opinions of Islamic legists and faqihis without discriminating any races.</p> <p>As a result of it, we have found that, the institution of alm is unique and has no real equalance when compared to other institutions; we also have convinced that it can't be possible to put into practice the functions of alm by means of other institutions that exist in today's world despite their changeable aspect.</p> <p>In this respect, the amount of quorum should remain the same amount as the prophet Mohammed described it before, but the amount limit should be lowered so as to increase the givers and meet the demand as much as possible.</p>	
Keywords: Charity ,Alms, al-fitra, al-nisab, Poverty,	

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Toplumunu oluşturan fertlerin toplum üzerinde hakkı olduğu gibi, toplumun da fertler üzerinde hakkı bulunmaktadır. Bir binanın tuğlaları gibi toplumu oluşturan fertler, üzerlerine düşen vazifeyi yapmazlarsa toplum dağılır, anarşi çıkar ve fertler birbirine düşer. Bahsettiğimiz bu görev sosyal dayanışmadır. Sosyal dayanışma; sosyal yardım, sosyal güvenlik, manevî yardım ve iktisadî yardım gibi karşılık beklemeksizin yapılan yardımlarla sağlanır.

Toplumun huzuru ve bekâsı için aslında sosyal dayanışmayı her din ve toplum bir şekilde gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Fakat İslâm dini bu konuya ayrı bir önem vermiş, sosyal yardım âyet ve hadislerle teşvik edilmiştir. Mesela; Bakara sûresinin 83. âyetinde şöyle denilmektedir. *“Ve bir vakit İsrail oğullarından şöyle söz almıştık: "Allah'tan başkasına kulluk etmeyeceksiniz, ana-babaya, yakınlığı olanlara, öksüzlere ve biçarelere de iyilik yapacaksınız. İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin. Sonra pek azınız müstesna olmak üzere sözünüzden döndünüz, hâlâ da dönüyorsunuz.”* Yine Bakara sûresinin 148. ayetinde *“... Haydi, hep hayırlara koşun, yarışın...”* ve 158. ayetinde *“...Her kim gönliinden koparak bir hayır işlerse, şüphesiz Allah mükâfatını veren ve her şeyi bilendir.”* buyrulurken gönüllü olarak sosyal yardımda bulunmaya teşvik edilmiş ve hep hayra koşması istenmiştir.

Ancak bununla kalınmayarak bir sosyal güvenlik kurumu olan zekât ibadet olarak emredilmiş ve kesinlikle yerine getirilmesi istenmiştir. Bakara suresinin 110. ayetinde Allahu Teâlâ *“ Namazı doğru kılın, zekâtı verin...”* buyurmuştur. İslam toplumunda yaşayan insanların sosyal güvenliğini sağlamak açısından zekât çok önemli bir görev yapmış ve kurumlaşarak günümüze kadar gelmiştir.

Günümüzde tüm sosyal sigortalar pirim esasına dayanır. Ne kadar çok pirim yatırılırsa o kadar çok aylık alırsınız. Kim az ödemişse ihtiyacı çok olsa da az aylık alır. Zaten ihtiyacı çok olanlar pirim ödeyemezler veya az öderler. Fakat durumu iyi olanlar fazla aylık almak için yüksek pirim öderler ve yüksek maaş alırlar. Yani mevcut sistemler her zaman olduğu gibi zengini daha zengin yapmakta, fakire ise fazla bir katkısı

olmamaktadır. İslam'ın sosyal yardım anlayışı ise prim esasına bağlı değildir, ihtiyacı olan herkese ihtiyacını giderecek şekilde destek olmayı amaçlar.

İslam, fakirliği çözüm isteyen bir problem ve onunla mücadele edilmesini gereken bir afet sayar. Fakirliği yok etmede sadece sadaka ve bağışlara bağlı kalmakla yetinmez.

Sosyal yardım meselesi batı devletlerinde ilk defa 1941 senesinde fertlere sosyal yardımı gerçekleştirmek üzere İngiltere ve Amerika'nın Atlantik Paktını imzalamalarıyla gündeme gelmiştir.¹

İslam toplumunda yükümlüler her fakirden sorumludur. Fakirin durumunu düzeltmek ve onu toplumda belli bir seviyeye getirmek hedefindedirler. Sadaka-i fitrın, nisap miktarı mala sahip kadın, erkek, hür, köle ve büyük-küçük her Müslüman üzerine vacip olduğunu belirten hadislerden çok önce, nübüvvetin ilk yıllarından itibaren Kuran'da açların doyurulması, fakirlere, miskinlere, yetimlere, yolda kalmış çaresizlere Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için teberrüken yardımda bulunulması mükerrer ayetlerde tavsiye edilmiştir. Muhtaç olana yardım Kur'ân ve sünnette İslam'ın sık sık vurgu yapılan temel ilkelerindedir. Bu anlamda fitır sadakası, bir taraftan müminin Allah'ın hoşnutluğunu kazanmasına, diğer taraftan da yoksullara gıda desteği sağlanmasına vesile olmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Zekâtın günümüzde anlaşılması gereken pek çok yönü bulunmaktadır. Meselâ Hz. Peygamber dönemindeki zekât nisaplarının günümüzde fonksiyonel olup olmadığı, bugün bu nisap miktarlarını değiştirme imkanımızın olup-olmadığı, havâic-i asliye dediğimiz temel ihtiyaç maddelerinin neler olduğu, bu temel ihtiyaç maddelerinin nisâbın dışında tutulup tutulamayacağı, açlık sınırı, fakirlik sınırı, asgari ücret gibi modern verilerle nisâbı belirleyip belirleyemeyeceğimiz ve Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde olmayıp günümüzde ortaya çıkan mal çeşitlerinde zekâtın gerekip gerekmeyeceği gibi konular, ilmi aşıdan birer problem olarak önümüzde durmaktadır.

Nisap meselesi bu problemlerin en önemlilerinden biridir. Günümüzde bu konu ilim adamları tarafından çeşitli bilimsel platformlarda ele alındığı ve aydınlatılmaya

¹ Kardâvî, *Fakirlik Problemi Karşısında İslam*, s. 144

çalışıldığı müşahede edilmektedir. Bununla birlikte konu yeterince işlenmediğinden, kaynaklar ışığında günümüz anlayışına göre gelişen şartlar çerçevesinde bir yüksek lisans tezi kapsamında ele alınmasının yararlı olacağını düşündük.

Zekâta tâbi mallardaki değişimler ile nisâbı farklı boyutlara taşımının günümüzde çok önemli sonuçlar doğuracağı açıktır. Bir yardımlaşma unsuru olarak zekât müessesesi fonksiyonel hale getirebilir ve insanlara anlatılabilirse toplumda var olan açlık, yoksulluk, sosyal güvenlik ve adalet gibi problemlerin büyük ölçüde halledilebileceği kanaatini taşımaktayız.

Çalışmanın Metodolojisi

Konuyu Çalışırken ilk olarak konu ile ilgili kavramları sözlük ve ıstılah anlamları ile birlikte verdik. Daha sonra bu kavramların konumuz ile olan bağlantılarına değindik. Tezimizdeki tüm konularda ilk olarak fıkıh bilginlerinin mesele ile ilgili görüşlerine yer verdik. Özellikle bu görüşlerde cumhurun ittifak ettiklerine değindik. Konuların sonlarında kendi değerlendirmelerimizi yaptık. Yeri geldiğinde konu ile ilgili ayet ve hadisleri dipnotlarda belirtmeye çalıştık. Son olarak sonuç bölümünde ulaştığımız verileri özet olarak yazmaya gayret ettik.

BÖLÜM 1: ZEKÂT İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Bu bölümde zekât ile ilgili bazı temel kavramların anlamları üzerinde duracağız. Bu kavramlar: Sadaka, zekât, fitre, nisap, nisab-ı ğına, nisab-ı istiğna, havâic-i asliye, yoksulluk, açlık sınırı, yoksulluk sınırı ve asgari ücrettir.

1.1. Sadaka

Sadaka ve zekât aynı anlama gelmektedir. Bunlar ayrı ayrı kelimeler olsalar da temelde her ikisi de aynı şeye isim olarak verilmiştir.² Sadaka sđk (doğruluk) kökünden türemiştir.³

Sadaka: “İnsanın malından Allah hakkı olarak gerekli yerler için ayırdığı mali yükümlülüktür.” Allah’a sadâkatle bağlı olma anlamını taşıyan “ صدق ” kökünden türetilmiş bir kavramdır. Sadaka farz ve nafîle olmak üzere iki kısımdır. Farz olan bölüme “zekât” adı verilir.⁴

Sadaka'nın zekât anlamında kullanıldığını Kur'ân-ı Kerimde ve hadisi şeriflerde müşahede etmekteyiz.

Kur'ân-ı Kerim'de Tevbe suresi 60. ayette: “Sadaka” (zekât) ancak şunlara verilir: Fakirler, yoksullar, o işte çalışan görevliler, müellefe-i kulûb (kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlar) köleler, borçlular, Allah yolunda ve yolcular. Allah tarafından böyle farz kılınmıştır. Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁵

Sadaka kavramının hadislerde zekât anlamında kullanıldığına Muâz hadisini örnek verebiliriz: Hz. Peygamber (s.a.v), Muâz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken şöyle dedi: “Zenginlerin mallarından alınıp fakirlerine verilmek üzere Allah'ın (c.c) onlara sadakayı farz kıldığını bildir.”⁶

² Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, s. 218

³ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 41

⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV, 367

⁵ Tevbe, 9/60

⁶ Buharî, “Zekât”, 1

Gördüğümüz gibi burada sadaka zekât anlamında kullanılmıştır. Şöyle de söyleye biliriz: Her zekât sadakadır. Fakat her sadaka zekât değildir. Çünkü sadaka çok geniş bir kavramdır. Farz olan zekâtı içine aldığı gibi herhangi bir fakiri doyurmayı veya giydirmeyi de içine almaktadır.

1.2. Zekât

Zekât sözlükte: temizlik, artma, bereket ve övme gibi anlamlara gelir. Bir şeyin saf olanına da zekât denir.⁷ Zekât “gelişme” ve “artma” anlamlarına geldiği için Arapça’da “ekin geliştii, arttı” anlamında “ زكا الزع ” denir. Malın bir miktarının verilmesine de zekât denmiştir. Çünkü o dünyada malın artmasına ve âhîret’e yönelik sevap verilmesine sebeptir. Kişiyi günahlardan temizlediği için zekâtın temizlik anlamı da vardır.⁸ Zekât “ زكا- زكوا- زكاء- يزكو ” kökünden türetilmiş isimdir. Kişinin malını temizlemek için malından ayırdığı miktara da zekât denir.⁹ Kur’ân-ı Kerim’de “...Allah’ın rızasını dileyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte onlar, mallarını kat kat arttırmış olanlardır.”¹⁰ “Şüphesiz sadaka (zekât) veren erkeklere, sadaka (zekât) veren kadınlara ve Allah’a güzel bir ödünç verenlere, verdikleri kat kat arttırılır ve onlara şerefli bir mükâfat vardır.” buyrulur zekâtın artma özelliğine işaret edilmiştir.¹¹ “Onların mallarından sadaka al ki, onunla kendilerini temizlemiş olasın...”¹² buyrulur da zekâtın temizleme özelliğine işaret edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v)’de “...Allah kabul ettiği hurma değerindeki sadakayı dağ gibi oluncaya kadar; sizin küçük bir tayı büyütüp beslediğiniz gibi büyütüp geliştirir.”¹³ buyrulur sadakanın malı arttıracağına işaret etmiştir.

O halde kişi zekâtını verdiğinde malı artar ve bereketlenir. Kendisi de manen temizlenir. Zaten zekâtın malı artırma, bereketlendirme ve kişiyi günahlardan temizleme özelliği olduğu için ona zekât denmiştir.

⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, XIV, 358

⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, II, 149, Nesefî, *Tilbetut-talebe*, s. 39

⁹ Feyûmî, *el-Misbâhü'l-Münîr*, I, 254, Feyrûzabadi, *el-Kâmusul-muhît*, s. 1667

¹⁰ Rum, 30/39

¹¹ Hadid, 57/18

¹² Tevbe, 9/103

¹³ Buharî, “Zekât”, 8

Zekât kavramının terim olarak anlamı ise: Belirli bir maldan, belirli miktar bir malın, farz bir ibadetin edası için belirli kişilere verilmesidir.¹⁴

Çağdaş fakihlerden olan Kardâvî şu şekilde tarif etmiştir: Yüce Allah'ın belirli şartları taşıyan zengin kişilerin malından alınarak, layık olanlara verilmek üzere farz kıldığı belirli miktardaki mala zekât denir.¹⁵

Ömer Nasûhi Bilmen ise daha farklı olarak şöyle tarif etmiştir: Zekât “bir malın muayyen bir miktarını muayyen bir zaman sonra müstahak olan bir kısım Müslümanlara Allah Tealâ'nın rızası için tamamen temlik” etmekten ibarettir. Zekât Allah kullarının kulluklarındaki sadakatlerine delalet ettiği için ona sadaka da denmiştir. Sadaka anlam olarak zekâttan geniştir. Nafile ve vacipleri de kapsar. Ancak zekât nafile kapsamındaki mali yardımları ihtiva etmez. Zekât vermeye tezkiye, verene de müzekkî denir.¹⁶

Zekât hicretin ikinci yılında ramazan orucundan sonra zenginler üzerine farz kılınmıştır.¹⁷

Zekât maddî hayatın ıslahına yönelik malî bir yükümlülüktür. Kur'ân'da zekât farz kılınmadan önce de mal bağışında bulunmaktan bahsedilmiştir. Bununla zorunlu yükümlülük olmaksızın muhtaçların ihtiyacını gidermek ve açıklarını kapatmak amacıyla tamamen gönüllü olarak hayır amaçlı harcama yapmak, yoksullara ihsanda bulunmak kastedilmiştir.¹⁸

1.3. Fıtre

Sözlükte “yaratmak, icat etmek; kesmek, yarmak, ikiye ayırmak” manalarına gelen “الفطر” kökünden türeyen “فطر” kelimesi, oruca son vermeyi, orucu açmayı (iftar) ifade eder. Bundan dolayı Ramazan bayramına عيد الفطر denildiği gibi Ramazan ayını yaşamının, onun mükâfat ve bereketinden faydalanmanın bir şükran belirtisi olarak

¹⁴ Mevsîlî, *el-İhtiyar*, I, 106

¹⁵ Kardâvî, *Fıkhu'z-zekât*, I, 37

¹⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, s. 331

¹⁷ Erkal, Mehmet, *Zekât*, s. 48

¹⁸ Bk. Maun, 107/2-3, Fecr, 89/17-18, Müddessir, 74/38-46

verilen sadakaya صدقة الفطر (sadaka-i fitır) veya زكاة الفطر denilir. Bu tamlama kısaltılmış olarak فطرا ve Türkçede fitre şeklinde kullanılmaktadır.”¹⁹

Fitre Ramazan orucunun da farz kılındığı hicretin ikinci yılında farz kılınmıştır. Kardâvî bunun hikmetinin oruçluyu boş ve çirkin sözlerden temizlemek, fakiri ihtiyaç zilletiyle bayram günü dilenmekten kurtarmak olduğunu söyler.²⁰

Sadaka-i fitrı vermek gerektiği birçok hadis-i şerifte belirtilmiştir. Örneğin bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmaktadır. “*Hür veya köle, erkek veya kadın her müslümâna hurmadan bir sâ‘ veya arpadan bir sâ‘ olmak üzere fitır sadakası vermek farzdır.*”²¹

Diğer bir hadiste de “*Büyük veya küçük, hür veya köle her müslüman’a fitre vermek farzdır*”²² buyrulur.

Bu durumda müslüman olan herkesin üzerine (büyük, küçük, fakir, zengin, hür, köle, erkek, kadın) sadaka-i fitrı verme yükümlülüğü vardır.

1.4. Nisap

Nisap kelimesi sözlükte; bir şeyin aslı ve kaynağı anlamındadır. Fıkıh terimi olarak ise; zekâtın farz olması için malın ulaşması gereken miktarı, zekât mükellefi olmanın başlangıç noktası, kaynağı, hareket noktası olarak tanımlanır.²³

İslam dininde zenginliğin ölçüsü olan nisap Hz. Peygamber tarafından devrede 5, koyunda 40, gümüşte 200 dirhem,²⁴ tarım ürünlerinde ve meyvelerde 5 vesk²⁵ olarak belirlenmiştir. Sığır nisâbında tartışma olmakla birlikte Nesaî ve İbn Mâce’nin *Sünen*’inde geçen hadislerde Muaz b. Cebel “*Resûlullah (s.a.v) beni Yemen’e gönderdi ve her 30 sığırda 2 yaşında erkek ya da dişi bir düve, her 40 sığırda ise 3 yaşına basmış*

¹⁹ Feyruzabadî, el-Kâmusul-muhît, s. 587, Yavuz, Yunus Vehbi, “Fitre”, Dia, XIII, 160

²⁰ Kardâvî, *Fıkhü’z-zekât*, II, 918

²¹ Müslim, “Zekât”, 12; Buharî, “Zekât”, 70, İbn Mace, “Zekât”, 21

²² Müslim, “Zekât”, 13

²³ İbn Manzur, *Lisânu’l-arab*, I, 761

²⁴ Buharî, “Zekât”, 38

²⁵ Buharî, “Zekât”, 4

bir sığır almamı emretti.” diye söylemiş²⁶ olması sığırdaki nisâbında Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından belirlendiğini söyleyenlerin delilidir. Bununla birlikte, İbn Hazm bu bilgilerin sıhhatine inanmamakta ve sığırlardaki nisâbın Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından değil, bilahare sahabe tarafından belirlendiğinde ısrar etmektedir.²⁷

Altının nisâbına gelince, bunun hakkında Hz. Peygamber (s.a.v)’den açık bir delil vârid olmamıştır. Fakihler altının nisabının 20 miskal olduğunu belirtmiş, her 20 miskalde yarım miskal zekât vermek gerektiğini bildirmişlerdir.²⁸

Ebû Zehra ise her 20 dinar altına yarım dinar zekât gerektiğini sahabelerin söylediğini belirtmektedir.²⁹ Buradaki ölçü de, muhtemelen o zamanki 200 dirhem gümüşe denk olan altının 20 miskal olmasıdır.

Fakat İbn Mâce’de râvi İbrahim bin İsmâil zayıf olduğu için hadisin isnadının zayıf olduğu bildirilmekle birlikte altının nisâbıyla ilgili şöyle bir hadis de mevcuttur. Abdullah bin Ömer, Hz. Aişe’den rivayetle şöyle bildirmiştir: “*Hz. Peygamber (s.a.v) her 20 dinardan ve bundan fazla meblağdan yarım dinar ve 40 dinardan bir dinar zekât alırdı.*”³⁰

Belirlenen bu miktarlar günümüz ölçüleriyle; tahılda 653 kg,³¹ gümüşte 595 gr. ve altında 85 gramdır.³²

Tahıl ve meyve nisâbı konusunda, Ebû Hanîfe’ye göre yerin bitirdiği mahsullerin azında da çoğunda da zekât gerekir. İbn Abbas ve Ömer bin Abdülaziz’e göre ise yerin bitirdiği baklagillerden 10 demete 1 demet zekât gerekir. Ancak Cumhura göre yerden biten mahsullerde de nisap olmalıdır. Delil olarak “5 vesk’ten az şeylerde sadaka (zekât) yoktur”³³ hadisine dayanmaktadırlar.³⁴

²⁶ Nesâî, “Zekât” 8, İbn Mâce, “Zekât”, 12, Şafî, El-Um Zekât, 6, Dârimî, “Zekât”, 5, Muvatta, “Zekât”, 12, Tirmizî, “Zekât”, 5

²⁷ İbn Hazm, VI, 16

²⁸ Mevsilî, *el-İhtiyar*, I, 118, İbn Mâce, *el-Muhîtil-burhani*, II, 246

²⁹ M. Ebu Zehra, *İslam’da Sosyal Dayanışma*, s. 162

³⁰ İbn Mâce, “Zekât”, 14

³¹ Kardâvî, *Fıkhu’z-zekât*, I, 373

³² Kardâvî, a.g.e. I, 260-261

³³ Buharî, “Zekât”, 4

³⁴ Kardâvî, a.g.e. I, 150

Belirlenen bu nisap miktarları üzerinde günümüzde birtakım tartışmalar yapılmakta, kişilerin bu miktarlarla zengin sayılıp sayılmayacağı, bu miktarların birbirlerine denk olup olmadığı, nisap miktarının değiştirilip değiştirilmeyeceği konularında ihtilaf edilmektedir.

Bazı âlimler nisâbın bir yıllık geçime denk olduğunu savunmaktadırlar. Meselâ: Şah Veliyyullah ed-Dihlevî küçük bir ailenin, eşlerden ve bir hizmetçi ya da bir çocuktan meydana geldiğini; 5 vesk hurma ve tahılın da bu ailenin bir yıllık gıda ihtiyacını karşılayacağını söyler.³⁵

Ahmet Tabakoğlu, Yunus Vehbi Yavuz, İbrahim Paçacı ve Hamdi Döndüren gibi bazı ilim adamları ise; aslî ihtiyaçlara bir yıllık geçim için gerekli olan gıdayı dâhil etmekte ve ancak ondan sonra nisâba malik olmakla kişinin zekâtla mükellef olacağını belirtmektedirler.³⁶

Bizim bu çalışma ile edindiğimiz kanaate göre nisap meselesi havâic-i asliye ile beraber düşünülerek halledilmesi yerinde olur. Havâic-i asliye bir yıllık ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak çözülebilirse, nisap miktarları Hz. Peygamber'in (s.a.v) belirlediği ölçülerde kalabilir.³⁷ Bu konuya yeri geldiğinde tekrar değineceğiz.

Havâic-i asliyeye bir yıllık ihtiyaçlar şartlar çerçevesinde dâhil edilmelidir. Çünkü artık günümüzde ihtiyaçlar yıllık hesaplanmazsa insanlar darda kalabilirler. Mesela; Bir ailenin düzenli bir geliri olmasa, sadece tarım ya da meyvecilik yaparak para kazanıyor olsa, eline yılda bir ya da iki kez para geçmiş olacaktır. Bu para nisap miktarına ulaşıyor olsa bile, bu ailenin yıllık ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmadan zekât vermesi gerektiğinin söylenmesi makul değildir. Çünkü ailenin eğitim ve sağlık gibi masrafları için bu para gerekiyse bu durumda bu aile sıkıntıya düşer. İslam kimseye sıkıntı vermek için değil, sıkıntıları ortadan kaldırmak için gelmiştir. Bir yıllık ihtiyaçları karşılayacak miktardaki mala sahip olmakla kişi zengin olmaz.

³⁵ Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hucetullahi'l-bâliğa*, II, 131

³⁶ Zekât Nisâbı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerinin Belirlenmesi Konulu Tartışmalı İlimi Toplantı, Müzakere Notları, Mudanya, 27.9.2004

³⁷ Döndüren, Hamdi, "Nisap, Para ve Gelir Dağılımı" adlı makâlenin tartışmalarından, Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal değerinin belirlenmesi Konulu Tartışmalı İlimi Toplantı, Mudanya, 27.9.2004

Zekât Müslümanların zengin olanlarına farzdır. Hz. Peygamber (s.a.v) Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken "...zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere mallarına Allah'ın (c.c) sadakayı/zekâtı farz kıldığını onlara bildir"³⁸ diyerek bunu belirtmiştir.

O halde insanlar yıllık ihtiyaçları dışında Hz. Peygamberin (s.a.v) belirlediği nisap miktarlarından her hangi birine sahip olmakla zengin olurlar ve zekâtla mükellef olurlar.

Nisap; nisâb-ı ğınâ ve nisâb-ı İstiğnâ olmak üzere iki bölüme ayrılır.

1.4.1. Nisâb-ı Ğınâ

"Ğına" sözlükte zenginlik anlamına gelir.³⁹ Zekât vermekle yükümlü olma ve zekât almanın haram olduğu mal miktarına nisâb-ı ğınâ denir.⁴⁰ Aynı zamanda bu miktarda malı olan bir kimsenin kurban kesmesi ve sadaka-i fitr vermesi de gerekir.⁴¹

Yani yukarıda belirttiğimiz Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından belirlenen nisap miktarlarındaki bir mala sahip olmakla nisâb-ı ğınâ gerçekleşmiş olur.

1.4.2. Nisâb-ı İstiğnâ

Sahip olduğu malı nisâba ulaşmamakla birlikte, evi, eşyası, arsası vb. mallarının bulunması ve bunların değerinin nisâba ulaşması halidir. Böyle birisinin zekât vermesi gerekmez fakat zekât alması haram olur.⁴²

Nisâb-ı ğınâ ve nisâb-ı İstiğnâ ayrımı fakirlik ve zenginlik arasında olan bir ayrım değil; Zenginliğin kendi içinde olan bir ayrımdır.

Fakihler bu ayrımı, zekât almaya mâni teşkil eden zenginlik ve zekât vermeyi gerektiren zenginlik olarak da ikiye ayırmışlardır.⁴³

Bu sebeple nisâb-ı ğınâ'yı zekât vermeyi gerektiren zenginlik, nisab-ı istiğnâyı ise zekât almaya mani olan zenginlik olarak anlayabiliriz.

³⁸ Buharî, "Zekât", 1

³⁹ İbn Manzûr, *Lisanu'l-arab*, XV, 135

⁴⁰ Beşer, Faruk, *İslam'da Zenginlik ve Fakirlik Kavramı*, s. 23-24

⁴¹ Tabakoğlu, Ahmet, "Nisap, Para ve Gelir Dağılımı", Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerinin Belirlenmesi Konulu Tartışmalı İlmî Toplantı, Mudanya, 27.9.2004

⁴² Beşer, Faruk, *İslam'da Zenginlik ve Fakirlik Kavramı*, s. 23-24

⁴³ Kardâvî, *Fıkhü'z- zekât*, II, 550

1.5. Havâic-i Asliye

Havâic-i asliye dediğimiz asli ihtiyaçlar; kişinin kendisini veya başkasını, hakiki veya hükmi manada yok olmaktan kurtarmak için muhtaç olduğu şeylerdir. İnsanı hakiki helakten kurtaran şeyler; nafaka, oturulacak evler, savaş aletleri, soğuktan ve sıcaktan koruyacak elbiseler şeklinde sayılabilir. Hükmi helak ise insanın yok olmasına yol açacak aşırı borçluluk halidir.⁴⁴

Hanefilere göre asli ihtiyaçlar, oturulacak ev, içindeki gerekli olacak eşyalar, binek hayvanı, ilim için olan kitaplar, sanat ve meslek aletleri, borç karşılığı olan mal elbiseler ve gıda maddeleri olarak sıralanabilir.⁴⁵

Havâic-i asliye zamanın, çevrenin ve şartların değişmesiyle değişir.⁴⁶ Mesela; günümüzde zaruri ihtiyaçların başında, cehaletten kurtulmak yani eğitim gelmektedir. Çünkü cehalet manevi bir helak ve korkunç bir beladır. Bir diğer bir zaruri ihtiyaç ise kişinin kendisi ve aile fertlerinin tedavi masraflarıdır. Çünkü tedavi görmemek kendini öldürmek ve kendini tehlikeye atmak anlamına gelir.⁴⁷ Nitekim Yüce Allah "... Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın..."⁴⁸ buyurmaktadır.

Asli ihtiyaçlar kişiden kişiye farklı olabilir. Mesela; sağlık harcamalarını havâic-i asliyeden kabul ettiğimizde hasta olmayanlar için bu harcama söz konusu değildir. Yine dört çocuklu bir ailenin eğitim ve gıda giderleri iki çocuklu bir ailenin veya hiç eğitim gideri olmayan ailenin havâic-i asliyesi aynı olmayacaktır.

Mehmet Erdoğan havâic-i asliyeyi biraz farklı olarak anlatırken şunları zikretmiştir.

Havaic-i asliye: "Ev sahibi olmak veya kirasını verebilecek güçte olmak, araba sahibi olmak ya da toplu taşıma araçlarından yararlanma bilme imkânına sahip olmak, bir yıl yetecek kadar gıda maddesine veya yıl boyunca bunları satın

⁴⁴ Mevsilî, *el-İhtiyar*, I, 100, Kâsanî, *Bedâi'*, II, 11Kardâvî, a.g.e, I, 151

⁴⁵ Kardâvî, a.g.e. I, 152, Erkal, Mehmet, *Zekât*, s. 78

⁴⁶ Kardâvî, a.g.e. I, 153

⁴⁷ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, II, 576

⁴⁸ Bakara, 2/195

alabilecek bir maaşa sahip olmak, iş makineleri, meslek icrası için gerekli araç gereçler, kişinin ekmek teknesi olan teçhizat vb. şeylerdir.”⁴⁹

Havâic-i asliye farklı şartlarda farklı olacağı için, belirlenirken farklı verilere dayanılmalıdır. Mesela ülkemiz için yoksulluk sınırı belirlenirken kullanılan veriler göz önüne alınarak havâic-i asliye belirlenebilir. Bunlar yiyecek ve içecekler, gaz ve diğer yakacaklar, ev eşyası, sağlık, ulaştırma, haberleşme, eğlence, eğitim hizmetleri, spor gibi şeylerdir. Bu açıklamalar ışığında havâic-i asliyeye sahip olmayan kişileri zekât almaya hak kazanmış fakir ve miskin konumunda olan yoksul kabul edebiliriz. Zira ülkemizde DİE’de yoksulluğu insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları olarak tanımlamıştır.⁵⁰

1.6. Yoksulluk

Yoksulluğun tanımı herkesin üzerinde ittifak edeceği şekilde henüz yapılmamıştır. Her kuşak, her coğrafya ve her fert farklı özelliklere sahip olduklarından dolayı yoksulluk tanımları da farklı olmuştur.⁵¹

Sözlükte yoksul, yokluk içinde olan, geçim sıkıntısı çeken, muhtaç, fakir diye tanımlanırken, yoksulluk, yoksul olma hali, fakirlik, zaruret diye tanımlanmıştır.⁵²

DİE’nin tanımına göre yoksulluk, “İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur.”⁵³ Adı geçen kurum bunu dar ve geniş anlamda olmak üzere ikiye ayırmakta; dar anlamda yoksulluğu, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu diye tanımlarken, geniş anlamda yoksulluğu; gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmak olarak tarif etmiştir.⁵⁴

⁴⁹ Erdoğan, Mehmet, “Zekât Nisabının Amacı Dikkate Alınarak, Günümüz Hayat Standardına Göre Yeniden Belirlenmesi”, Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerinin Belirlenmesi Konulu Tartışmalı İlmî Toplantı, Mudanya, 27.9.2004

⁵⁰ www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/YOKSL/140404.doc, 29.04.2005

⁵¹ Bağdadioğlu, Necmiddin, “Yoksulluk ve Kapitalizm: Türkiye’deki Yoksulluk Meselesinin Çözümünde Devlete Düşen Görevler”, *Yoksulluk*, I, 232

⁵² Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 1149

⁵³ www.die.gov.tr/yillik/24_Gelir.pdf, 06.12.2005

⁵⁴ www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/YOKSL/140404.doc, 29.04.2005

Yoksulluk denilince aklımıza genellikle zenginliğin karşıtı olan fakirlik, açlık, yokluk, muhtaçlık, hayatla sürekli mücadele, hayatta kalabilme savaşı, temel ve zorunlu ihtiyaçları yeterince karşılayamama, gelirden mahrum olma ve geçici veya kalıcı fakr u zaruret gelmektedir. Siyasî ve sosyo-ekonomik yönden yoksulluk, temel maddî ve sosyo-kültürel ihtiyaçlar bakımından asgari hayat standardının altında kalmayı ifade eder. Buna göre, bir ülkede ortalama gelir seviyesinin altında bir gelire sahip olanlar yoksul kabul edilirler.⁵⁵

Bu durumda günümüz anlayışına göre kişilerin, herhangi bir şeye ihtiyaç duyup onu elde edememeleri, yoksul kabul edilmelerini gerektirir.

Halbuki bireyin sahip olduğu mal varlığı, bir ülkenin ortalama gelir seviyesinin altında olabilir, fakat geliri ihtiyaçlarına yetiyorsa yine de yoksul kabul edilmemelidir. Bu itibarla havaic-i asliyeye sahip olmayan insanların yoksul kabul edilmesi daha doğru olacaktır. Çünkü İslam fıkında ihtiyaç fazlası mala sahip olan kişilerin bu malları nisaba ulaşıyorsa zengin kabul edilirler.⁵⁶

DİE yoksulluk sınırını belirlerken tüketim harcamalarını esas almaktadır. Bunlar da: Gıda ve alkolsüz içecekler; Sigara, tütün ve alkollü içecekler; giyim ve ayakkabı, konut, su, elektrik, gaz ve diğer yakıtlar, ev eşyası, sağlık, ulaştırma, haberleşme, eğlence, eğitim hizmetleri, lokanta ve oteller ile çeşitli mal ve hizmetler olmak üzere 12 guruptur.⁵⁷ Görüleceği üzere, böyle bir kıstasın İslam fıkı tarafından aynen benimsenmeyeceği açıktır.

Bir ülkede kazanılan ekonomik değerlerin onu kazananlara adil bir biçimde dağıtılmaması, yoksulluğu artıran önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani gelir dağılımı ile yoksulluk arasında sıkı bir ilişkinin varlığı göze çarpmaktadır.⁵⁸

Yoksulluğun çeşitleri üzerinde ittifak edilmiş olmamakla birlikte bazı kurumlarca birtakım değerler göz önünde bulundurularak ulaşılan tanımlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

⁵⁵ Seyyar, Ali, “Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele”, *Yoksulluk*, I, 40

⁵⁶ Kâsanî, *Bedâi'*, II, 15

⁵⁷ www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/YOKSL/140404.doc, 29.04.2005

⁵⁸ Bağdadioğlu, Enis, “Yoksulluk Sınırı ve Asgari Ücret” *Yoksulluk*, III, 111

1.6.1. Mutlak Yoksulluk

Yoksulluğun en belirgin ve en klasik şeklidir. Açlık, organizmanın yeterli enerji alamadığında hissettikleri ve bu hissettiklerini yansıtmaya verilen isimdir. Mutlak yoksulluğun önlenemez bir sonucu olan açlık, asgari hayat standardı veya açlık sınırının çok altında sürdürülen bir durumdur. Mutlak yoksulluk, İnsan onuruna yakışır bir şekilde temel ve zorunlu ihtiyaçların karşılanamaması halidir.⁵⁹

DİE'ye göre Mutlak yoksulluk, birey veya hane halkının yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur.⁶⁰

Dünya Bankası, Günlük geliri 2400 kalori besini almaya gücü yetmeyen insanları mutlak yoksul olarak tanımlamıştır. Mutlak yoksulluk sınırı, ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre değişmektedir. Yeterli derecede beslenebilmek için, az gelişmiş ülkelerde bir kişi günde en az 1 Dolara sahip olması gerekirken, bu rakam Türkiye'nin de dâhil edildiği, doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu gurup için, 4 Dolar, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40 Dolar olarak belirlenmiştir.⁶¹

1.6.2. Göreceli (İzâfi) Yoksulluk

DİE'ye göre bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olmaları durumudur.⁶²

Bu tanıma göre toplumda genel gelir düzeyinin altında kalan kişiler göreceli yoksul olarak kabul edilirler. Yani diğerlerine göre yoksul demektir.

Bireysel boyutuyla göreceli yoksulluk, bir kimsenin, diğer bir kimseye göre daha az gelir elde etmesiyle meydana gelen bir durumdur. Toplumsal boyutuyla göreceli yoksulluk, toplumun genel hayat standardına, bağlı olarak ortaya çıkan bir durumdur. Göreceli fakirler tamamen gelirden yoksun olmaktan ziyade, dar gelirli olan insanlardır ve ortalama refah seviyesinin altında gelirleri vardır.⁶³

⁵⁹ Seyyar, Ali, "Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele", *Yoksulluk*, I, 41, www.denizfeneri.org.tr/icerik.asp?icerik=YOKSTANIM, 25.04.2005

⁶⁰ www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/YOKSL/140404.doc, 29.04.2005

⁶¹ Seyyar, Ali, "Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele", *Yoksulluk*, I, 41,

⁶² www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/YOKSL/140404.doc, 29.04.2005

⁶³ Seyyar, Ali, "Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele", *Yoksulluk*, I, 42

1.6.3. İnsani Yoksulluk

“ İnsanın sağlık hizmetlerine, temiz su kaynaklarına, eğitim hizmetlerine ulaşabilirliği, uzun bir yaşam sürme hakkı ve ‘sürdürülebilirlik’ kriterlerine dayalı olarak, yeni fırsat ve seçenekleri kullanabilmek için gerekli altyapının varlığı ya da yokluğu ile belirlenen yoksulluk kriteridir.”⁶⁴

1.6.4. Ultra Yoksulluk

Gelirinin hepsini harcamasına rağmen, mutlak yoksulluk kriterinde esas alınan günlük 2400 kalorinin ancak %80’ini karşılayabilenler Ultra yoksul kabul edilirler. Eğer bunların durumları beş yıldan fazla aynı şekilde devam ederse, durumlarının düzeltilmesinin olanaksız olduğu varsayılarak bu duruma düşenler “kronik yoksul” olarak tanımlanır.⁶⁵

1.7. Açlık Sınırı

Açlık sınırı dediğimiz para miktarının hesaplanmasında, “Öncelikle kişinin veya hane halkının yaşamını sürdürebilmesi için günlük asgari alması gereken kalori miktarına ve bu kaloriyi alabilmesi için yapması gereken gıda harcaması dikkate alınmaktadır.”⁶⁶

İşçi sendikaları ise, açlık sınırını; dört kişiden oluşan bir ailenin yeterli, dengeli ve sağlıklı beslenebilmesi için yapması gereken asgari gıda harcamasına göre belirlemektedir. DPT ise bunu; günde kişi başına yeterli düzeyde beslenebilecek kaloriye göre tespit etmektedir.⁶⁷

Memur-Sen’in Ağustos 2005 tarihli araştırmasına göre 4 kişilik bir ailenin açlık sınırı 623YTL 71Ykr olarak tespit edilmiştir.⁶⁸

Yani 4 kişilik bir ailenin giyim, barınma gibi diğer ihtiyaçları hariç sadece yeterli ve dengeli beslenebilmesi için 623 YTL 71Ykr’a sahip olması gerekmektedir.

⁶⁴ www.denizfeneri.org.tr/icerik.asp?icerik=YOKSTANIM, 25.04.2005

⁶⁵ www.denizfeneri.org.tr/icerik.asp?icerik=YOKSTANIM, 25.04.2005

⁶⁶ Bağdadioğlu, Enis, “Yoksulluk Sınırı ve Asgari Ücret”, *Yoksulluk*, III, 111

⁶⁷ Seyyar, Ali, “Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele”, *Yoksulluk*, I, 41-42

⁶⁸ Yenişafak Gazetesi, 07.10.2005

Bu durumda olan insanların zekât verme ve alma ile ilgili durumlarını ileriki bölümlerde ele alacağız.

1.8. Yoksulluk Sınırı

İşçi sendikalarına göre: 4 kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı (asgari geçim haddi) gıda, giyim, sağlık, barınma, eğitim-kültür, ısınma, aydınlanma, ulaşım, haberleşme, temizlik, spor, tatil, çevre ve su, ev eşyası gibi vazgeçilmesi mümkün olmayan 14 zorunlu harcama kalıbına göre belirlenmektedir.⁶⁹

Buna göre Memur-Sen'in Ağustos 2005 itibari ile yapmış olduğu araştırmaya göre yoksulluk sınırı 1.894YTL 42YKr olarak tespit edilmiştir.⁷⁰

1.9. Asgari Ücret

Resmi makamlarca, işçinin mübrem/elzem ihtiyaçları göz önünde tutularak tespit edilen saat başına en düşük ücrettir.⁷¹

Ya da asgari ücret ödenmesi zorunlu olan en az ücrettir. Asgari ücret belirlenirken işçilerin geçim şartları, enflasyon hedefleri, ülkenin ekonomik durumu göz önünde bulundurulur. Asgari ücret yönetmeliği; asgari ücreti “İşçilere normal bir çalışma günü karşılığı olarak ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür vb. zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücret” biçiminde tanımlamaktadır. Asgari ücret tespit komisyonu geçim koşullarını hesaplaması için DİE'ye görev vermiş, DİE de tek işçi için bu tutarı Aralık 2004 itibari ile 422.059.064 TL olarak belirlemesine rağmen, adı geçen kurum yinede asgari ücreti 2005 yılı için net 350-YTL olarak belirlemiştir.⁷²

Değerlendirme

Günümüzde kullanılan yoksulluk sınırı, açlık sınırı, asgari ücret gibi ölçütler İslam'ın sosyal güvenlik kurumu olan zekât müessesesinin bir dalı olan nisap meselesiyle karşılaştırıldığında temel farkın şu olduğu görülecektir:

⁶⁹ <http://www.harb-is.org.tr/default.asp?id=10&ACT=5&content=68&mnu=10>, 06.12.2005

⁷⁰ Yenişafak Gazetesi, 07.10.2005

⁷¹ Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 72

⁷² www.alomaliye.com/avgari_ucr_tespit_kom_karari_2004_2.htm, 29.04.2005

Asgari ücret ferde göre belirlenmekte ve kişinin ailesi hesaba katılmamaktadır. Belirlenen bu rakam dört kişilik bir ailenin açlık sınırının bile altındadır. Bu parayla normal bir yaşam sürmek mümkün değildir. İslam bu durumda olan insanlar için zekât'tan bir pay ayırmıştır. İslam toplumunda bu durumda olan insanlar kendi başlarına bırakılmayıp, İslam fikhının oluşturduğu sosyal kurumlar tarafından desteklenmektedirler. İslam'da temel ihtiyaçlar zekâttan muaftır. Temel ihtiyaçlar ise ferde göre değil, ailenin yıllık ihtiyacına göre hesaplanmaktadır. Ayrıca İslam toplumu bireyleri bu seviyeye çıkarmakla mükelleftir.

Bu yüzden insanların temel ihtiyaçlarını bile karşılamaya yetmeyen hesaplamalar nisâbı belirlerken bir ölçü olarak kullanılmasa yeridir.

BÖLÜM 2: ZEKÂT VE FİTRE YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN DİNİ DAYANAKLARI

2. 1. Kur'ân ve Sünnette Zekât

2.1.1. Kur'ân'da Zekât

Zekâtı, Kur'ân-ı Kerimde, Mekke ve Medine döneminde zekât diye ikiye ayırmak uygun olur. Çünkü Mekke döneminde zekât verilmesi istenmekle birlikte bunun hangi mallardan ve hangi ölçülerle verilmesi gerektiği ve nerelere verileceği bildirilmemiştir. Mesela Allahu Teâlâ “*O halde yakınlığı olana da hakkını ver, yoksula da yolcuya da... Allah'ın rızasını isteyenler için o daha hayırlıdır; kurtuluşa erenler de işte onlardır. İnsanların mallarında artsın diye verdiğiniz faiz, Allah katında artmaz; Allah'ın rızasını dileyerek verdiğiniz zekât ise, kat kat malı arttırır*”⁷³ buyurarak mutlak anlamda zekât verilmesi gerektiğini bildirmektedir.

Kardâvî, Mekke dönemindeki zekâtın mutlak olduğunu, belli bir miktarla kayıtlanmadığını, Müslümanların imanına ve aralarındaki kardeşlik duygusuna bırakıldığını, bunun az bir mal vermek olabileceği gibi çok mal harcamayı da gerektirebileceğini söylemektedir.⁷⁴

Zekât bilinen şekli ile (belirli miktar ve ölçüleri olan, verilecek mallar ve yerler belirlenen zekât) hicretin ikinci yılında Medine de farz kılınmıştır. Bu dönemde Kur'ân-ı Kerim zekâtın vacip (farz) olduğunu açıkça ve emir kipiyle ilan ediyor ve verilmesi gerektiğini açık bir şekilde istiyordu. Ayrıca Allah ve Resülü hangi mallardan, hangi ölçülerde ve nerelere verileceğini açıkça bildiriyordu.

Allahu Teâlâ “*Namazı doğru kılın, zekâtı verin, kendiniz için her ne hayır yapıp gönderirseniz, Allah yanında onu bulursunuz. Her zaman Allah bütün yaptıklarınızı görüyor.*”⁷⁵ buyurarak zekâtı açık bir şekilde emretmiş ve “*sadaka ancak şunlar içindir: Fakirler, yoksullar, o işte çalışan görevliler, kalpleri İslam'a ısındırılacaklar (müellefe-i kulûb), köleler, borçlular, Allah yolundakiler, yolda kalmışlar. Allah tarafından böyle*

⁷³ Rûm, 30/38-39

⁷⁴ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 60-61

⁷⁵ Bakara, 2/110

*farz kılındı. Allah her şeyi bilendir hüküm ve hikmet sahibidir*⁷⁶ buyurarak verilecek yerleri hiç kimseye bırakmadan bizzat kendisi düzenlemiştir. Yine Allahu Teâlâ *“Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe inanan, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler imar ederler.*⁷⁷ buyurarak zekât verenleri övmüş, *“ Bir tatlı dil ve kusurları bağışlamak, arkasından eza ve gönül bulantısı gelecek bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir, halimdir, yumuşak davranır”*⁷⁸ buyurarak da insanların yaptıklarını başa kakmamalarını ve zekât verme adabını insanlara öğretmiştir.

Bütün bunlardan sonra zekâtını vermeyenleri, fakirlere yardımcı olmayanları, servetlerine servet katıp biriktirenleri ve kendinden başkasına faydalı olmayanları; *“Altın ve gümüşü biriktirip Allah rızası için etmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele. Bunlar cehennem ateşinde kızdırıldığı gün alınları, sırtları ve böğürleri onlarla dağlanacak, bu kendiniz için biriktirdiğinizdir; biriktirdiğinizi tadın bakalım, denecek”*⁷⁹ buyurarak uyarmakta ve korkutmaktadır.

Diğer dinler de hayır yapmayı ve fakirlere yardımı tavsiye etmiştir, fakat İslam’ın dışında hiçbir din bu emre uymayanlara hukuki müeyyideler getirmemiştir. Bu sebeple İslam’ın bu açıdan ayrıcalığının olduğu söylenebilir.

2. 1. 2. Sünnette Zekât

Bilindiği gibi Kuran-ı Kerim İslam’ın ilk müracaat kaynağı olması hasebiyle çoğu zaman sadece genel kaideleri ve umumi prensipleri ihtiva eder. Sünnet ise Kur’an-ı Kerim’in açıklaması ve tatbiki mahiyetindedir. Kuran’ın müphem bıraktığını tefsir, mücmel yerlerini tafsil, mutlak olanlarını takyid ve umumi yerlerini de tahsis eder. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v) bütün bunları kendi tasarrufu olarak değil, Allah’ın bilgisi dâhilinde onun rızasına uygun olarak yapar.⁸⁰

⁷⁶ Tevbe, 9/60

⁷⁷ Tevbe, 9/18

⁷⁸ Bakara, 2/263

⁷⁹ Tevbe, 9/34/35

⁸⁰ Kardâvî, *Fıkhü’z-zekât*, I, 69

Hz. Peygamber (s.a.v) Muaz b. Cebel'i (r.a) Yemen'e göndermiş ve onların üzerine zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere bir sadaka (zekât) görevinin bulunduğunu bildirmiştir.⁸¹ Buradan zekâtın farz olduğunu anlıyoruz.

Ancak Kur'ân-ı Kerim zekât verilecek malların asgaride ne kadar bir miktara ulaşması yani, nisaplar konusunda bir şey söylememiştir. Nisapları sünnet belirlemiştir. Buhari'de geçen bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v) nisâbı deve de 5, koyunda 40, gümüşte 200 dirhem⁸² olarak belirlemiş, değişik zamanlarda da diğer nisaplar belirlenmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v) “*Binek atı ve sahip olduğu köleden dolayı müslüman'ın zekât vermesi gerekmez.*”⁸³ buyurarak nelerden zekât alınmayacağını da açıklamıştır.

2.1.3. Zekât ve Fitrenin İbadet Boyutu (Taabbudîliği)

İslam âlimleri zekât hakkında; namaz ve oruç gibi salt bir ibadet midir? Yoksa yoksul ve düşkünlerin zenginler üzerindeki maddi bir hakları mıdır, diye ihtilaf etmişlerdir. Bazıları zekâtın sadece fakirin hakkı ve malın bir görevi olduğunu düşünerek çocuğun malına da zekât düşer demişlerdir. Ashap'tan Hz. Ali, İbn Ömer, Cabir, Hz. Aişe, Fukaha'dan da İmam Malik, İmam Şafii, Süfyân-ı Sevrî, İmam Ahmed b. Hanbel, İshak, Ebû Sevr ve daha birçokları bu görüştedirler. Bazıları da zekâtın salt bir ibadet olduğunu düşünerek ve çocuğun mükellef olmadığını göz önüne alarak çocuğa zekât düşmeyeceğini söylemişlerdir. Tabîîlerden; İbrahim en-Nehaî, Hasan-ı Basrî ve Said b. Cübeyr bu görüştedir. İmam Ebû Hanîfe ise “Çocuğun malı olup yerden çıkan mallara zekât düşer, diğerlerine düşmez” demiştir.⁸⁴

⁸¹ Buharî, “Zekât”, 1

⁸² Buharî, “Zekât”, 38

⁸³ Buharî, “Zekât”, 46, Ebu Davud, “Zekât”, 11, İbn Mace, “Zekât”, 15, Tirmizî, “Zekât”, 8, Nesaî, “Zekât”, 16

⁸⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 245

2.1.3.1. Çocukların Mallarından Zekât Verilmesi Farzdır Diyenlerin Delilleri

a) “*Namazı dosdoğru kılın zekâtı verin.*”⁸⁵ “*Mallarından onları temizleyip arındırarak zekât al!*”⁸⁶ ayetleridir. Bu ayetlerin lafzı büyük küçük herkesi kapsayacak şekilde umum ifade etmektedir.

b) Hz. Peygamber (s.a.v) Muaz b. Cebel’i Yemen’e gönderirken “*Onlara, Allah’ın, zenginlerden alınıp fakirlerine verilmek üzere sadakayı (zekâtı) farz kıldığını bildir!*”⁸⁷ demiştir. Bu hadis de umum ifade etmekte olup büyük küçük herkesi kapsamaktadır.

c) Zekâtın namaz ve oruç gibi bir ibadet olduğunu ve çocuklara gerekmediğini söyleyenlere karşı; evet zekât bir ibadettir. Bunu inkâr etmiyoruz. Fakat malla ilgili olduğu için diğerlerinden farklı bir ibadettir. Vekaletle yerine getirilebilir ve çocuğun yerine velisi verebilir.⁸⁸

Şafii mezhebine göre de yetişkine gerektiği gibi çocuğa da zekât vermesi gerekir.⁸⁹ İmam Şafii’nin çocuğun namaz kılmasını ve oruç tutmasını gerekli görmeyip, zekât vermesini gerekli görmesi bu ibadeti diğerlerinden farklı algıladığını ortaya koyar.

2.1.3.2. Çocukların Mallarına Zekât Düşmez Diyenlerin Delilleri

a) Sünnetten getirdikleri delil; “*Üç kişiden kalem (sorumluluk) kalkmıştır. Ergenlik çağına gelinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uykudakinden ve akıllanıncaya kadar deliden*”⁹⁰ kalemin kalkması demek bunlara sorumluluk yoktur anlamındadır.

Kardâvî bu iddiaya cevap olarak şöyle demektedir: Evet çocuğun şahsi olarak sorumluluğu yoktur. Fakat zekât ibadeti şahıslara değil, mallara vaciptir. Vekâletle yerine getirilebilir. Veli çocuğun yerine verebilir.⁹¹

b) Zekâtın da namaz gibi bir ibadet olduğunu, ibadetlerin ise çocuklara farz olmadığını⁹² söylemektedirler.

⁸⁵ Bakara, 2/110, Nur, 24/56

⁸⁶ Tevbe, 9/103

⁸⁷ Buhârî, “Zekât” 1

⁸⁸ Kardâvî, *Fıkhu’z-zekât*, I, 115

⁸⁹ İbn Mahmud el-Üsrûşeni, *Ahkâmus-Sığâr*, s. 30

⁹⁰ Tirmizî, “Hudud”, 1, Ebu Davud, “Hudud”, 16

⁹¹ Kardâvî, a.g.e. I, 115

Bize göre zekât gerekir diyenlerin delilleri daha güçlü gözükmektedir. Bu durumda, zekât bir ibadettir. İslam'ın beş şartının içinde zekât vermek de olduğuna ve Müslüman olmayanlara, âlimlerin ittifakı ile zekât vermek gerekli olmadığına göre biz zekâtın ibadet olduğunu anlıyoruz. Fakat zekâtın da her bakımdan namaz ve oruç gibi olması gerekmez, zekât malla ilgili bir ibadettir. Çünkü onu da diğer ibadetler gibi kabul edip çocuktan zekât almaz isek bu durum sosyal adaleti gerçekleştirme bakımından fakirlerin aleyhine bir durum olur. Aynı zamanda zenginler arasında haksız uygulamalara sebep olur. Günümüzde dev şirketler çocuklara miras kalabilmekte, zaten bu gün şirket yönetimleri mal sahiplerinde olmamakta onların vekalet verdiği işin ehli yöneticiler tarafından yönetilmektedir. Bu yüzden birinden zekât alır diğerinden almazsak haksızlığa sebep olmuş oluruz. Ayrıca İslam devleti zorunluluk olmayınca ek vergiler koymayacağına göre bu servetlerden hiçbir şey alınmamış olacaktır. Bu yüzden Müslümanların büyük küçük hepsinin malından fakirin hakkı olan zekât alınmalıdır.

İmam Şâtîbî şu önemli kaideyi dile getirmektedir: “ Mükellefe nispetle ibadetlerde asıl olan onların taşıdıkları anlamlara (illetlere) bakmaksızın onlarla kullukta bulunmaktır. (yani taabbudîliktir.) Muamelelerde ise asıl olan onların içerdikleri manaları esas almaktır.”⁹³

Bu kaideye nispeten, zekât her ne kadar namaz ile birlikte ibadetler bölümünde zikredilse de aslında yalnızca bir ibadet değildir. Müslümanların mali işlerinden olması nedeniyle ibadetten daha çok muamelat kısmına dâhildir. Bunun delili; Fıkıh kitaplarında, *el-Harâc*, *el-Emvâl*, *el-Ahkâmü's-sultâniyye* ve *es-Siyâsetü'ş-şer'iyye...* gibi mali ve idari konularla ilgili kitaplarda işlenmiş olmasıdır. Fakat böyle olması zekâtla ilgili bütün hükümlerin taabbudî alanın dışında olmasını da gerektirmez.⁹⁴

Yunus Vehbi Yavuz da bu konuda özetle şöyle söylemektedir:

Zekât konusu bir yönüyle temel taabbudî bir olgudur, fakat başka bir yönü ile ekonomik hayat ve piyasa şartları ile çok yakından ilgilidir. Çünkü bu ibadetin konusu maldır.

⁹² Kardâvî, a.g.e. I, 106-107

⁹³ Şâtîbî, *el-Muvafakat*, II, 300

⁹⁴ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 30

İnsanın bu ihtiyaçları ve mali değerleri ise değişmez değildir. Belki sosyal yapıdaki değişime paralel olarak her zaman değişme ve gelişme eğilimindedir.⁹⁵

Faruk Beşer de bu konuda : “ Zekât ve fitre ağırlıklı olarak bir ibadettir. Taabbudî taraflarının daha fazla olduğunu göz önünde bulundurmanız gerekmektedir.”⁹⁶ şeklinde söylemiştir.

Biz de bu konuda Faruk Beşer’e katılıyor, zekât ve fitrenin bir ibadet olduğunu, fakat diğer ibadetler gibi olmadığını, tamamında değişiklik yapılamasa bile içtihadı açık yönlerinin bulunabileceği kanaatini taşımaktayız. İctihat edilebilecek ve edilemeyecek yönleriyle alakalı bilgiler tezimizin müteakip bölümlerinde ele alınacaktır.

2. 2. İslam’ın İlk Dönemlerinde Zekât ve Fitre Nisâbı

2.2. 1. Hz. Peygamber (s.a.v) Dönemi

2. 2. 1. 1. Hz. Peygamber (s.a.v) Döneminde Zekât

Kur’an-ı Kerim diğer ibadetlerde olduğu gibi zekât verilmesi gerektiğini ve verilecek yerleri bildirmiş fakat nisâp miktarlarını bildirmemiştir. Değişik mallardaki nisap miktarlarını ve hangi mallardan zekât verileceğini Hz. Peygamber (s.a.v) bizzat kendisi belirlemiştir. Buna daha önce de işaret ettik.

Hz. Peygamber nisâbı hayvanlardan olan; deve 5, Koyunda 40, gümüşte 200 dirhem,⁹⁷ tarım ürünlerinde ve meyvelerde 5 vesk⁹⁸ olarak belirlemiştir. Sığırların nisâbını bizzat Hz. Peygamber (s.a.v)’in belirleyip belirlemediği konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Ancak İmam Şafî’nin *el-Umm*⁹⁹ adlı eserinde ve Nesâî’de¹⁰⁰ Hz. Peygamber’in (s.a.v) belirlediğine dair nakiller mevcuttur. Fakat bu rivayetleri İbn Hazm sahih bulmamaktadır. İbn Hazm şöyle der: “ Bizim için bu rivayetler delil teşkil etmez. Çünkü açık bir nass bulunmadan şer’î bir hüküm konamaz. Bizde kabul ediyoruz

⁹⁵ Yavuz, Yunus Vehbi, “Açılış Konuşması” Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerinin Belirlenmesi Konulu Tartışmalı İlmi Toplantı. Mudanya, 27.9.2004.

⁹⁶ Beşer, Faruk Beşer, “Nisap Para ve Gelir Dağılımı” adlı makalenin tartışmalarından, Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerinin Belirlenmesi Konulu Tartışmalı İlmi Toplantı Mudanya, 27.9.2004.

⁹⁷ Buhârî, “Zekât”, 38

⁹⁸ Buhârî, “Zekât”, 4

⁹⁹ Şafii, *el-Um*, “Zekât”, 6

¹⁰⁰ Nesâî, “Zekât”, 8

ki sığırlarda verilmesi gerekli bir zekât vardır ve bunu vermeyene Allah'ın şiddetli azabı dokunacaktır. Ancak bu haberlerde sığırlardan gerekli zekâtın miktarı, kaç taneden zekât verileceği ve ne zaman eda edileceği bildirilmemiştir. Şer-i şerifle sabit hususlarda insanların görüşlerine müracaat edilmez. Aksine Allah'a ve Resulüne sorulur.”¹⁰¹

Serahsî, *el-Mebsut'ta* hadislerde belirlenen bu miktarların o dönemde birbirine denk olduğunu bildirmektedir. Şöyle ki, bir koyun beş dirhem, bir deve kırk dirhemdir, yani 200 dirhem gümüş ile 40 koyun ve 5 deve birbirine denktir.¹⁰²

Fakat rivayet edilen bazı hadislerden biz o dönemde koyun fiyatının 10 dirhem olduğunu anlıyoruz. Buharî'de geçen bir hadiste “*Kimin vermesi gereken zekâtı bir yaşını doldurmuş bir dişi deve olur ve bu yanında bulunmaz da iki yaşında dişi deve bulunursa, ondan bu alınır ve ona yirmi dirhem veya iki koyun geri verilir.*”¹⁰³ Yine diğer bir hadiste “*Kimin develeri, dört yaşını tamamlamış bir dişi deveyi zekât vermesini gerektirecek sayıya ulaşırsa da, yanında dört yaşını bitirmiş dişi deve bulunmayıp üç yaşını doldurmuş dişi deve bulunursa ondan üç yaşını doldurmuş bir dişi deve alınır, bununla birlikte hangisi kolayına gelirse iki koyun veya yirmi dirhem daha alınır.*”¹⁰⁴

Böylece hayvanlar ve para arasında denkliğin aranmadığını görüyoruz. Koyunun 5 dirhem olduğunu kabul etsek dahi yine de denklik olmaz. Çünkü para nisâba ulaştıktan sonra, nisap miktarının ve nisâbı geçen miktarının zekâtı verilir. Koyunda ise 40 koyunda 1 koyun verilir ancak 40'tan sonra 120'ye kadar bir şey gerekmez. Bu durumda yine dengeden söz edemeyiz.

Hayvanlarda asgari nisâbın daha yüksek olmasında çeşitli hikmetler bulunabilir. Örneğin hayvan bakımının zorluğu veya hayvancılığa teşvik söz konusu olabilir.

Kardâvî, keçi, koyun yılda birden fazla doğurduğu için aralarında yavrular çoktur. Bunlar zekât olarak kabul edilmezler fakat zekât hesaplanırken sayıya dâhil edilirler, diyerek nisâbın yüksek olmasının sebebinin bu olabileceğine işaret etmektedir.¹⁰⁵

¹⁰¹ İbn Hazm, *el-Muhalla*, VI, 16

¹⁰² Serahsî, *el-Mebsût*, II, 150

¹⁰³ Buharî, “Zekât”, 33

¹⁰⁴ Buharî, “Zekât”, 37, İbn Mace, “Zekât”, 10

¹⁰⁵ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 206

Bizce nisaplarda denkliğin hayvanla para arasında değil kendi cinsleri arasında mütalaa edilmesi daha uygundur. Örneğin ikisi de para cinsinden olduğu için gümüş ile altın denkleştirilebilir. Fakat hayvanlardan olan deve, sığır veya koyun ile para cinsinden olan gümüş ile altının denkleştirilmesi sağlıklı bir yaklaşım değildir. Çünkü ticaret ve para ayrı bir alan; hayvancılık ve tarım gibi dallar ayrı bir alandır. Yukarıda değindiğimiz gibi, hayvancılık ticarete ve yatan paraya nazaran daha çok zorluğu ve riski yüksek olan bir alandır. Fakat parada; altın, gümüş, dolar ya da Euro olması denklik açısından bir şey değiştirmez çünkü hepsi aynı cinstir.

Para ile hayvanlar arasında nisap konusunda dengeli bir uyumun olmamasının temel nedenlerinden birisi paranın doğrudan ticari değeri vardır ve değeri konusunda herhangi bir dış etkenin tesiri yoktur. Veya paranın değerini korumasında ve alım gücünü kaybetmesinde hayvanlarda olduğundan farklı olarak risk oranı çok düşüktür.

Hz. Peygamber (s.a.v) gümüşün nisâbını belirlemiş, altının o dönem yaygın olmaması nedeniyle altın hakkında bir şey söylememiş, sahabe de alım gücünün denklğine bakarak altında 20 dinarı 200 dirhem gümüşe denk saymışlardır.¹⁰⁶

Altın gümüşe göre daha etkin ve güçlü bir paradır. Herkesin bol miktarda elde edebilmesi kolay değildir. Gümüş ise o dönemde daha kolay ulaşılabilen ve tedavülü bol olan bir para olması nedeniyle Hz. Peygamber (s.a.v) nisabı gümüşten belirlemiş olabilir.

2. 2. 1. 2. Hz. Peygamber Döneminde Fitre

Fıtır sadakası Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından Ramazan orucunun farz kılındığı hicretin 2. yılında farz kılınmıştır.¹⁰⁷ İbn Ömer (r.a) “ *Resûlullah (s.a.v) hür, köle; erkek, kadın; büyük, küçük her Müslüman için hurmadan ve arpadan bir sâ‘ verilmek üzere fıtır sadakasını farz kıldı ve bayram namazına çıkmadan önce verilmesini emretti.*”¹⁰⁸ demiştir.

¹⁰⁶ Bk. Bu Tez, s. 8

¹⁰⁷ Yavuz, Yunus Vehbi, “Fitre” Dia, XIII, 160

¹⁰⁸ Müslim, “Zekât”, 5, Buhârî, “Zekât”, 70, İbn Mace, “Zekât”, 21,

İbn Mâce'de geçen bir hadiste İbn Abbas Şöyle rivâyet ediyor: “*Resûlullah (s.a.v) oruçluyu faydasız söz ve fiillerden, çirkin, ölçüsüz lafların sıkıntısından sahibini temizleyici ve fakirlere gıda olmak üzere fitır zekâtını farz kıldı. Artık kim bunu bayram namazından önce öderse, o fitır sadakası olarak kabul görür. Kim de onu bayram namazından sonra öderse o, sıradan sadakalardan birisidir.*”¹⁰⁹

Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde fitrenin verildiği gıda maddelerini Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) arpa, kuru üzüm, keş ve hurma¹¹⁰ olarak saymaktadır.

Fakat Ebû Dâvud'ta geçen bir hadiste buğdaydan da verileceği bildirilmektedir. Abdullah b. Sa'lebe b. Abdullah b. Ebû Suayr babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: *Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Fitır sadakası küçük veya büyük, hür veya köle, erkek veya kadın her iki kişiye buğdaydan bir sâ'dır. Allah zenginlerinizin (c.c) günahını temizler, fakirinize de (fitır sadakası olarak) verdiğiinden Allah (c.c) daha fazlasını verir.”*¹¹¹

Bu hadisten anladığımızı göre fitır sadakası her bir kişi için buğdaydan yarım sâ'dır.

Fakat Malikiler sahih hadislerde geçmediği için buğdaydan fitır sadakası vermeyi uygun görmemişlerdir.¹¹²

Görülüyor ki Hz. Peygamber (s.a.v) fitır sadakasının nisabını belirleme konusunda temel gıda ürünleri arasında en pahalı olanı tercih etmemiştir. Ulaşılması daha kolay olan arpa gibi bir üründen nisabı belirlemiştir. Bu da tıpkı paralar konusunda altın paradan değil, nisabın gümüşten belirlenmesiyle paralellik arz etmektedir. Bu cinsler arasındaki nisabı tespitinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) benimsediği bu usulün sosyal, mali ve toplumsal boyutları olması kaçınılmazdır.

Hz. Peygamber (s.a.v) den sonra ölçülerde ve yiyecek çeşitlerinde farklılıklar olmuştur. Bunları ileriki bölümlerde tartışacağız.

¹⁰⁹ İbn Mâce, “Zekât”, 21

¹¹⁰ Buharî, “Zekât”, 73

¹¹¹ Ebu Davut, “Zekât”, 21

¹¹² Hatiboğlu, Haydar, *Süneni İbn. Mâce Tercümesi ve Şerhi*, V, 162

2.2. 2. Hulefâ-i Râşidîn Dönemi

2. 2. 2. 1. Hulefâ-i Râşidîn Döneminde Zekât

Zekâtla ilgili hükümlerin tamamının salt ibadet olmadıklarının bir delilidir ki, Hz. Peygamber'in (s.a.v) hemen arkasından Hulefâ-i Râşidin de zekâtın nisâbı ile ilgili bazı düzenlemeler yapmışlardır. Mesela;

a) Hz. Ali (r.a) zekât ile ilgili gönderdiği mektuplarda “Zekât görevlisi, belirlenen yaşın üstünde bir yaştan zekât olarak bir deve aldığı zaman sahibine on dirhem veya iki koyun geri versin.”¹¹³ şeklinde yazmıştır.

Ancak Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde bir koyunun 10 dirhem olduğunu daha önce belirtmiştik.¹¹⁴ Buna göre koyun fiyatları ucuzlamış ve 5 dirheme düşmüş görünmektedir. Bu nedenle Hz. Ali toplum için uygulanması gerekli olan birim değeri kendi dönemi şartlarına göre yeniden belirlemiştir.

Bu konu ile ilgili olarak Kardâvî;

“Hz. Peygamber (s.a.v) bu miktarları belirlerken peygamberlik sıfatı ile değil, toplum üzerindeki yöneticilik ve başkanlık sıfatı ile belirlemiştir. Yöneticilik vasfı da belli bir durum, zaman ve mekânda toplum için yararlı neyse onu emretmeyi; zamanın, mekanın ve durumun değişmesiyle başka bir şeyi emretmeyi gerektirebilir. Halbuki peygamberlik sıfatı ile gelen emir, her zaman ve her yerde bütün dünyada Müslümanları bağlayıcı nitelik taşıyan bir emirdir. Hz. Peygamber (s.a.v) koyunun değerini o zamanki piyasa şartlarına göre takdir etmiştir. Zamanla dirhem alım gücü düşebileceği gibi koyunun değeri de yükselebilir. Bu demektir ki Hz. Ali döneminde koyun ucuzlamıştır. Yoksa onun, Hz. Peygambere muhalif davranması mümkün değildir.”¹¹⁵ demiştir.

b) Hz. Peygamber (s.a.v) atlardan zekât almazken Hz. Ömer (r.a) almıştır. Enes b. Malik'ten Hz. Ömer'in at başına 10 dirhem, semer atından ise 15 dirhem aldığı rivayet edilmektedir. Bir başka haberde “*Ya'lâ'nın kardeşi Abdurrahman, Yemenli bir adamdan yüz deve yavrusu karşılığında bir kısrağı satın aldı. Satan adam pişman olup Hz. Ömer'e*

¹¹³ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 189

¹¹⁴ Bk. Bu Tez, s. 24

¹¹⁵ Kardâvî, a.g.e. I, 190

*Ya'lâ ve kardeşini "Atımı gasp ettiler!" diye şikayet etti. Hz. Ömer Ya'lâ'yı yanına çağırıp durumu anlattı. "Demek at yanınızda o kadar değerlidir ha? Bir atın bu kadar değerli olduğunu bilmiyordum. Kırk koyundan bir koyun alıyorduk da atlardan bir şey almıyorduk, bundan böyle her at başına bir dinar al" dedi. Ve atlara birer dinar vergi (zekât) koydu.*¹¹⁶

Hz. Peygamberin (s.a.v) "*Müslüman'ın atına ve kölesine zekât yoktur*" hadisi savaş ve binek için kullanılan ata delalet eder diye yorumlanmaktadır. Hz. Ömer'in bu tasarrufu bu gibi konularda kıyasın ve içtihadın yeri olduğunu göstermekte, gelişen ve önem taşıyan her malın zekâta tabi olması gerektiğine ve hakkında nass olmayan yerlerde miktarların tespiti için icthad yapılabileceğine işaret etmektedir.¹¹⁷

Sahabe kendi zamanlarında gerekli olan değişiklikleri yapmış ve toplumun maslahatını gözetmişlerdir. Günümüzde zaman ve şartlar daha çok değişmiş at hayvanı binek olmaktan çıkmış ticareti yapılır duruma gelmiştir. Bu gün yarış atı olarak kullanılan atların değerleri milyon dolarlara varmaktadır. Bu atlara sahip olanların zekât vermemeleri İslam'ın ruhuna aykırı düşmektedir. Çünkü bunlar yarış atıdır ve ticari değerleri vardır. Havaic-i asliyeden sayılan binek atı gibi görülmemelidir. Sadece at değil bize göre, buna benzer diğer mallarda da zekât müessesesinin işletilmesinin İslam'ın ruhuna uygun olacağı kanaatindeyiz.

2. 2. 2. 2. Hulefâ-i Râşidin Döneminde Fitre

Fitrenin Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde hurma, kuru üzüm, keş ve arpadan verildiğini daha önce görmüştük.¹¹⁸ Bazı rivayetlerde ayrıca buğday da geçmektedir.¹¹⁹

Kardâvî şöyle demektedir: "İbnü'l-Kayyim şöyle der: "Bilinen odur ki, Hz. Ömer b. Hattâb yarım sâ' buğdayı bu şeylerden bir sâ' yerine kabul etmiştir. Bunu Ebû Davut belirtmektedir..." Yine İbn Kayyim, Hasan-ı Basrî'den şu hadisi nakletmiştir: "*İbn Abbas Ramazanın sonunda Basra minberinde okuduğu hutbede şöyle dedi: Orucunuzun zekâtını veriniz. Halk bilmezlikten geldi. Medine ehlinde burada kimse yok mu? dedi ve ilave etti. Kardeşlerinizi alın ve kendilerine öğretin, onlar bilmiyorlar. Resûlullah*

¹¹⁶ İbn Hazm, *el-Muhalla*, V, 226-227

¹¹⁷ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 228-229

¹¹⁸ Bk. Bu Tez, s. 26

¹¹⁹ Ebu Davut, "Zekât", 21

(s.a.v) bu zekâtı hurmadan bir sâ', arpadan bir sâ', buğdaydan da yarım sâ' hür ve köle, kadın ve erkek, büyük ve küçük herkese farz kıldı. Ali (r.a) halife olunca fiyatların ucuzladığını gördü ve " Allah size bolluk vermiş, onu her şeyden bir sâ' yapsaydınız." dedi."¹²⁰ diyerek günün şartlarına göre nisapların gerçek değeri üzerinden düzenlenmesi konusunda kanaatini söylemektedir.

Ebû Said el-Hudrî şöyle anlatıyor: " Resûlullah (s.a.v) aramızda olduğu zaman biz fitır zekâtını yiyecek maddesinden bir sâ' olarak veriyorduk. Yiyecek maddeleri şunlardır: Kuru hurmadan bir sâ', arpadan bir sâ', keşk'ten bir sâ', kuru üzümünden bir sâ'. Halife Muâviye Medine-i Münevvere'ye gelinceye kadar biz böyle yapardık. Muâviye halka şöyle dedi: Ben Şam buğdayından iki müddü (yarım sâ') ancak bu yiyeceğin bir sâ'ına eşit olarak görürüm."¹²¹ böylece ürünler arası bir dengelemeye işaret etmiştir.

Hz. Muâviye de yarım sâ' buğdayı, bir sâ' olan diğer maddelere eşitlemiştir.¹²²

Rivayetlerden çıkan netice hurma, arpa, kuru üzüm ve keşte bir sâ' nass ile sabittir. Ama buğday hakkında rivayetler varit olmakla birlikte bir "sâ'" konusunda olan ifadeler kesinlik kazanmamıştır. Ayrıca "yarım sâ'" olduğunu bildiren hadisler de sıhhat derecesine ulaşmamıştır. Hz. Muâviye ve ona tabi olan Ashab-ı kiram ile yarım sâ' buğdayı bir sâ' arpaya veya diğerlerine denk sayanlar bunu buğday dışında olan yiyeceklerin değerlerinin eşit olması ve buğdayın değerinin yüksek olmasından dolayı değerini eşitlemek suretiyle içtihat yoluyla yapmışlardır.¹²³

Görüldüğü üzere fitır sadakası ölçülerinde bilahare düzenlemeler olmuştur. Bu da bize bu alanın içtihadı açık olduğunu göstermektedir. Hz. Ali'nin (r.a) sözünden de anlayacağımız üzere, insanların sahip olduğu malların kıymetleri göz önüne alınarak hesaplamalar yapılabilir.

¹²⁰ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, II, 938, Ebu Davut, "Zekât", 21

¹²¹ İbn Mace, "Zekât", 21, Ebu Davud, "Zekât", 20, Dârimî, "Zekât", 27

¹²² Buharî, "Zekât", 75

¹²³ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, II, 940

BÖLÜM 3: GÜNÜMÜZDE ZEKÂT VE FİTRE NİSABI

3.1. Zekâta Tabi Malların Kapsamındaki Değişmeler

Önce Hz. Peygamber (s.a.v) dönemindeki zekâta tabi malları ve bu mallarda meydana gelen değişiklikleri, daha sonra da Hz. Peygamber (s.a.v) dönemindeki malların günümüzdeki durumunu ve günümüzde ortaya çıkan zekâta tabi malları ele alacağız.

Kur'ân-ı Kerim, zekât verilmesi gereken malların tamamını belirlememiştir. Bu işlemi sünnete bırakmıştır. Sünnet Kur'ân-ı Kerim'in açıklayıcısı durumundadır.¹²⁴ Kur'ân-ı Kerim zekât için bazı malları mücmel olarak zikretmiş ve onlardaki zekâtın ve Allah'ın hakkının verilmesini emretmiştir.

1. Altın ve gümüş: “ *...altını ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarf etmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele.*”¹²⁵

2. Meyve ve ziraat ürünleri: “ *O çardaklı ve çardaksız cennet misali bağları, tatları ve yemişleri birbirinden farklı ekinleri, hurmaları, zeytinleri, narları, birbirine hem benzer hem benzemez şekilde yaratan hep O dur. Her biri ürün verdiği meyvelerinden yiyin. Hasat ve toplama zamanında hakkını da verin, israf etmeyin; Çünkü O, israf edenleri sevmez.*”¹²⁶

3. Ticaret malları ve onlardan sağlanan kazançlar, yerden çıkan maden ve benzeri mallar: “ *Ey iman edenler! İnfakı gerek kazandıklarınızın, gerek sizin için yerden çıkardıklarınızın temizlerinden yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olamayacağınız fenasını vermeye yeltenmeyin. Biliniz ki, Allah sadakalarınıza muhtaç değildir ve hamda layık olandır.*”¹²⁷

Bunların dışında kalan zekâta tabi mallar ise Kur'ân-ı Kerim'de mutlak olarak zikredilmiştir. Allah (c.c) “ *Onların mallarından sadaka al ki, onunla kendilerini hem temizler hem de arındırırın*”¹²⁸ ve “*Dilenenler ve yoksullar için mallarında bir hak*

¹²⁴ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 123

¹²⁵ Tevbe, 9/34

¹²⁶ En'âm, 6/141

¹²⁷ Bakara, 2/267

¹²⁸ Tevbe, 9/103

vardır”¹²⁹ buyurarak ayırım yapmaksızın, her türlü malın zekâtının verilmesi gerektiğini bildirmiştir.

Artma özelliği olan (:nâmî) bütün mallar zekâta tâbidir. Hz. Peygamber (s.a.v) zekât verilecek malları tek tek belirtmiş olmasa dahi, Kur’ân ve Sünnetin mal konusunda çizdiği genel çerçeve kapsamına giren mallar ve artma özelliği olan her mala zekât gerekir.¹³⁰

İbn Hazm ise zahiri metodunu burada da bozmayarak, zekât sadece Hz. Peygamberin (s.a.v) ad vererek belirlediği mallara gerekir diyor ve bu malların sekiz adet olduğunu söylüyor. Bunlar: Deve, sığır, koyun, keçi, buğday, arpa, hurma, altın ve gümüşür.¹³¹

Fakat bu görüş Kur’ân ve Sünnetin zekât hakkında çizdiği çerçeveye uygun düşmemekte, aynı zamanda İslâm’ın varlıklarla ilgili öngörülerine aykırı gözükmektedir. Çünkü bu durumda şöyle bir sorunun akla gelmemesi mümkün değildir. Nasıl olur da milyon doları olan tüccarlardan zekât alınmazken 40 koyunu olan birisinden zekât alınır. Ayrıca böyle bir durum fakirlerin aleyhinedir, aynı zamanda adalet ve sosyal dayanışmayı gerçekleştirmeye çalışan İslam hukukunun maksadına aykırıdır.

Bu genel açıklamalardan sonra zekâtın Hz. Peygamber (s.a.v) dönemindeki durumuna ve ondan sonra yapılan değişikliklere değinebiliriz.

Hz. Peygamber (s.a.v) kendi döneminde zekâta tabi malları bizzat kendisi belirlemiştir. Bunları şu şekilde tasnif edebiliriz:

3.1.1. Hayvanlarda Zekât ve Nisap

1. Deve: “ ... *En az 3 yaşında olan 5 deveden aşağısında da zekât yoktur. Beş vesk’ten az mahsulde de zekât yoktur.*”¹³²

2. **Sığır:** Sığırın nisâbında tartışma olmakla birlikte, Nesai, İbn Mâce ve İmam Şafii’de geçen hadislerde sığırın nisâbı 30 olarak bildirilmiştir.¹³³

¹²⁹ Zariyat, 51/19

¹³⁰ Kardâvî, *Fıkhu’z-zekât*, I, 145

¹³¹ İbn Hazm, *el-Muhalla*, V, 209

¹³² Buharî, “Zekât” 4

3. Koyun ve keçi: Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde hayvanlardan deve, sığır, koyun ve keçiden zekât alındığını görmüştük.¹³⁴ Yine Bunlardaki nisâbın devede 5, sığırdaki 30, koyunda 40 olduğunu biliyoruz.¹³⁵

Hz. Peygamber'den (s.a.v) sonra hayvanlardaki zekât nisâbı konusunda birtakım yorumlar yapılmıştır. Mesela: Serahsî *el-Mebsut'ta*, bu nisap miktarlarının başlangıçta birbirine denk olduğunu, çünkü o devirde 2 yaşındaki bir devenin 40 dirhem, bir koyunun ise 5 dirhem değerinde bulunduğunu, 200 dirhem gümüşte zekâtın vacip olmasının da bu denklikten meydana geldiğini söylüyor.¹³⁶

Nitekim Hz. Ali kendi döneminde koyunun değerini 5 dirhem olarak takdir etmiştir.¹³⁷

Fakat biz o devirde koyunun 10 dirhem olduğunu gösteren rivayetlerin varlığını da biliyoruz.¹³⁸ Bir hadiste: “ Kimin zekâtı bir yaşını doldurmuş dişi deve olup, bu yanında bulunmaz da 2 yaşında dişi deve bulunursa, ondan bu alınır ve zekât verene 20 dirhem veya 2 koyun geri verilir”¹³⁹ buyrulmaktadır. Bu durumda hayvanlar arasında var olduğu söylene denklik bozulmuş olacaktır.

Bu görüşümüzü, günümüz ilim adamlarından Celal Yeniçeri'nin bu konudaki şu sözü de desteklemektedir.

“Nisaplar eşdeğer değildir. Özellikle hayvanlarda ara basamaklar eşdeğer değildir. Örneğin, 40 koyun 5 deveye eşitse; 10 deve de 80 koyuna eşit olur. Oysa koyunda zekât miktarı 40'tan 80'e değil 121'e yükselmiştir. 201 koyunda 3 koyun verilirken 15 devede 3 koyun verilmektedir. Bunlar birbirine nasıl eşit olur.”¹⁴⁰

Yine Muhammed Hamidullah'ın tetkiklerine göre de zekat malları arasında değer eşitliği olmadığını anlıyoruz. O, Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde bir koyun yarım

¹³³ Hadisin kaynakları için Bk. Bu Tez, s. 7

¹³⁴ Bk. Bu Tez, s. 23

¹³⁵ Bk. Bu Tez, s. 7

¹³⁶ Serahsî, *Kitâbu'l-Mebsût*, II, 150

¹³⁷ Bk. Bu Tez, s. 27

¹³⁸ Bk. Bu Tez, s. 24

¹³⁹ Buhârî, “Zekât”, 33

¹⁴⁰ Yeniçeri, Celal, “Hz. Peygamber Dönemi Hayat Standartlarında Belirlenen Klasik Ölçüler Dikkate Alınarak Zekât Nisabının ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değerinin Belirlenmesi” adlı makâlenin Tartışmalarından, Zekât nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerlerinin Belirlenmesi Konulu Tartışmalı İlmî Toplantı, Mudanya, 27.9.2004.

dinar ile bir dinar arasında, deve ise 22 dirhem ile 400 dirhem arasında değişen fiyatlara alınıp satılabiliyordu¹⁴¹ demektedir.

Çağdaş âlimlerden olan Kardâvî de Hz. Peygamber (s.a v) döneminde hayvanlar arasında denklik olmadığını, sahih haberlerde iki koyunun yirmi dirhem ile takdir edildiğini, bu durumda 40 koyunun 400 dirhem edeceğini, gümüşün nisâbının ise 200 dirhem olduğunu, bundan dolayı o devirde hayvan nisâbının değer olarak paranın iki katı ettiğini söylüyor.¹⁴²

Bize göre de Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde farklı mallar için belirlenen nisap miktarlarının değerlerinin birbirine eşit olduğu şeklinde bir genelleme yapmak doğru değildir. Zaten bu eşitlemenin bir mantığı da yoktur. Çünkü bu değerler her zaman sabit olarak kalmaz. Piyasa değişkendir. Fiyatlar arz ve talebe göre değişir. Aynı anda bile farklı bölgelerde mesela; koyunun değeri düşebilir. Deveninki yükselebilir veya tam tersi bir durum söz konusu olabilir.

O takdirde şöyle bir soru sorabiliriz. Günümüzde hayvanların zekât nisabı konusunda bir takım değişiklikler yapabilme imkânına sahip miyiz?

Bu konuda farklı görüş bildirenler yok değildir. Mesela Kardâvî'ye göre, Hz. Peygamber devenin yaşları arasındaki farkı 20 dirhem veya 2 koyun olarak belirlerken bunu, o zamanın piyasasına göre ve yönetici olma sıfatı ile yapmıştır. Nitekim Hz. Ali (r.a) de bunu kendi döneminde 2 koyun veya 10 dirhem olarak belirlemiştir. Bu demektir ki onun döneminde koyun ucuzlamıştır. Yoksa onun Hz. Peygamber'e (s.a.v) aykırı davranması düşünülemez. Öyleyse fiyat ve değerlerin değişmesine göre bizim de bunlardan farklı olarak bir değer koymamızda bir sakınca yoktur.¹⁴³

Keza Hz. Peygamber (s.a.v) atlardan zekât almaz iken Hz. Ömer (r.a) atlardan zekât almıştır.¹⁴⁴

Hz. Ömer'in (r.a) atlardan zekât alması bu konuda kıyasın ve içtihadın yeri olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) bazı mallardan zekât alması kendisinden sonra

¹⁴¹ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, II, 988-989

¹⁴² Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 237

¹⁴³ Kardâvî, a.g.e. I, 190

¹⁴⁴ Bk. Hadisin kaynağı için, bu tez, s. 28

ona benzer mallardan ümmetin zekât alabileceğini göstermekte, gelişen ve önem taşıyan her maldan zekât alınabileceğini ve hakkında nass olmayan yerlerde miktarların tespitinin içtihatla yapılabileceğini göstermektedir.¹⁴⁵

Nitekim Ebû Hanîfe bu kıyasa dayanarak atlara zekât gereklidir demiştir. Atlara zekât gerekmediğini söyleyen cumhur kıyası kabul etmediklerinden değil, illet olarak gelişme ile birlikte etinin yenmesinin mübah olmasını da şart koştuklarındandır. Çünkü cumhur illet olarak sadece gelişmeyi kabul etmemiştir.

Ancak Hz. Ömer'in uygulaması ve İmam Ebu Hanîfe'nin içtihadı doğrultusunda kâr sağlamak amacıyla bulundurulmuş bütün hayvanlardan zekât alınması gerekir. Bunun dayanağı, zekât alanında kullanabileceğimiz kıyastır.¹⁴⁶ Çünkü esas olan insanların sahip olduğu varlıklardaki değer, yani kıymettir.

Günümüz ilim adamlarından Mustafa Uzunpostalcı ise şöyle bir yorum yapmaktadır.

“Hz. Peygamber (s.a.v) değişik maddeler için belirlediği nisap miktarlarının eşit olduğunu kabul etmek yerine bunun temelinde başka sebeplerin olduğunu kabul etmek daha makul bir harekettir. Hatta Hz. Peygamber'in (s.a.v) nisapları farklı mallardan belirlemesi ve aralarında bir değer eşitliğinden bahsetmemesi veya bir îmada bulunmaması bu nisapların birbirine denk olmadığını gösterir. Öyle zannediyorum ki bu nisapları belirlerken bu malların sağladığı faydalar yanında elde edilmiş zorlukları da göz önünde bulundurulmuş olabilir. Bu arada zekât alacak kişinin maddi ve manevi durumu da göz önünde bulundurulmuş olmalıdır. Aksi halde o zamanın yaygın parası olan dirhem üzerinden 200 dirhem ve buna denk herhangi bir mala sahip olanlar zekâtlarını versin diyebilirdi.”¹⁴⁷

Değerlendirme

Hangi hayvanlardan zekât verileceği hadislerde belirtilmiştir. Fakat hadislerde geçmeyip, günümüzde zekât vermemiz gereken hayvanların bulunduğu da bir gerçektir.

¹⁴⁵ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 229

¹⁴⁶ Kardâvî, a.g.e. I, 233-234

¹⁴⁷ Uzunpostalcı, Mustafa, “Hz. Peygamber Dönemi Hayat Standartlarında Belirlenen Klasik Ölçüler Dikkate Alınarak Zekât Nisabının ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değerinin Belirlenmesi” adlı makâlenin Tartışmalarından, *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerlerinin Belirlenmesi Konulu Tartışmalı İlimi Toplantı*, Mudanya, 27.9.2004

Bunu Hz. Ömer'in (r.a) atlardan zekât alması¹⁴⁸ ve Ebu Hanîfe'nin kıyasla tüm varlıkları nema gerekçesine dayandırarak zekâta tâbi kılmasına¹⁴⁹ dayanarak söylüyoruz. Bu konuda Kardâvî, Ebû Zehra, Hallâf gibi muasır âlimler hadislerde geçen hayvanlar dışında bir hayvan cinsi, mahsulünden faydalanmak üzere insanlar tarafından üretilse ve yılın çoğunda merada beslense, bundan da zekât gerekeceği görüşüne sahiptirler.¹⁵⁰

Fakat burada şöyle bir problem karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde çok farklı amaçlar için hayvancılık yapılabilmektedir. Mesela: Sadece sütünü satmak için hayvanlar beslenmektedir. Bu durumda zekât, âlimlerimizin dediği gibi hayvanın kendisinden mi yoksa gelirinden mi ödenecektir?

Bizce böyle bir durumda süt üreticisi zekâtını hayvandan verse üretimi azalacaktır. İslam'ın ise bunu istemediğini söyleyebiliriz. Çünkü İslam'ın bir amacı da üretimin arttırılmasıdır. Bu tip malların üretim aracı olması hasebiyle hiç zekât vermemesi durumunda ise sahip olduğu maldan dolayı Allah'a (c.c) şükürünü eda etmemesi ve gözetilmesi gereken fakirin hakkının zayi edilmesi söz konusudur.¹⁵¹ Aksi halde İslam'ın ruhuna aykırı davranış biçimi ortaya çıkar. Bizce bunun çözümü, bu hayvanların öşür arazisine kıyas edilerek, masraflar çıktıktan sonra üretiminden, % 10 olarak zekâtı verilmesidir.

Bunu Kardâvî ve diğer çağdaş âlimlerin ticaret amacı dışında üretim amacı ile elde tutulan öşür arazisine kıyas ederek bu malların gelirinden zekât verilmesi gerektiğini bildirmelerine dayanarak söylüyoruz.¹⁵²

Zekât'ın İslam'ın ibadet anlayışının en önemli birimlerinden birisi olması sebebiyle hiçbir serveti dışarıda bırakmaması gerektiğini düşünüyor ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) nisâbını belirlediği hayvanların dışında kalan hayvanlardan da zekât alınmasının İslam'ın ruhuna daha uygun olduğunu düşünüyoruz.

¹⁴⁸ İbn Hazm, *el-Muhalla*, V, 226-227

¹⁴⁹ Kardâvî, a.g.e, I, 233

¹⁵⁰ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 234

¹⁵¹ Rûm, 30/38 "O halde yakınlığı olana da hakkını ver, yoksula da yolcuya da... Allah'ın rızasını isteyenler için o daha hayırlıdır; kurtuluşa erenler de işte onlardır."

¹⁵² Kardâvî, a.g.e. I, 479

Sonuç olarak şöyle söyleyebiliriz. Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde nisâbı belirlenen malların birbirine denkliği iddia edilemez. Zaten denk olması için herhangi bir sebep de bulunmamaktadır. Günümüzde de zaten hayvanların, tahıl ve meyvelerin zekâtı ile ilgili bir problem olduğunu da düşünmüyoruz. İnsanlar bu mallardan herhangi birine sahip olurlarsa bu mal cinsinden zekâtlarını öderler veya bunun değerini verirler. Bize göre asıl problem bunlarla ilgili değildir. Problem zaman zaman değerleri yükselen veya düşen altın ve gümüşün nisâbı ile ilgilidir.

3.1.2. Paralarda Zekât ve Nisap

Hz. Peygamber (s.a.v) gümüşün nisâbını 200 dirhem olarak belirlemiştir. Altının nisâbı hakkında Hz. Peygamber'den (s.a.v) doğrudan bir nakil gelmemiştir. Altındaki nisâbı 20 dinar olarak, 200 dirhem gümüşe denk olduğu için sahabe belirlemiştir.¹⁵³

Kardâvî bu konu ile ilgili olarak paraların nisâbı olan 200 dirhem gümüş ile 20 dinar altının Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde birbirine denk olduğunu, fakat günümüzde bu denkliğin bozulduğunu ve nisâba sahip olan herkesin zengin sayılacağını, fakat zekâtın altın nisâbı üzerinden verilmesi gerektiğini söylemiştir.”¹⁵⁴

Günümüzde ise bu mallar arasındaki denge çok daha farklı bir biçimde bozulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde 1 dinar 10 dirheme eşitti veya 1 gr. Altın 7 gr. gümüş'e denk idi. Günümüz de ise 1 gr. altın yaklaşık 62,9 gr. gümüşe eşittir. Yani 14 asırda gümüş altın karşısında 8,9 kat değer yitirmiştir. Bunun sebebi dünyadaki gümüş arzının altından kat kat fazla olmasıdır.¹⁵⁵ Ayrıca altın madenindeki hassasiyetlerin gümüşte olmamasıdır.

Bu konuda Muhammed Ebû Zehra ise şöyle söylemektedir.

“Tarihi tetkikler bize 200 dirhem gümüşün değer bakımından 20 dinar altına eşit olduğunu göstermektedir. Aksi halde sahabe bunu zekât nisâbı olarak takdir edemezlerdi. Ayrıca geçerli bir sebebe dayanmaksızın 20 rakamını takdir etmeleri de mümkün olmazdı. Artık bu durumda 20 miskal, Sahabenin takdiri ile

¹⁵³ Bk. Bu Tez, s. 8

¹⁵⁴ Kardâvî, *Fıkhu'z-zekât*, I, 262-263

¹⁵⁵ Tabakoğlu, Ahmet, “Nisap, Para ve Gelir Dağılımı”, Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerlerinin Belirlenmesi Konulu Tartışmalı İlmî Toplantı, Mudanya, 27.9.2004

Peygamberimizin (s.a.v) dirhemler hakkındaki tayin ve tespitine dayalı olarak zekât nisâbı olmuştur. Bu durum da 20 miskal altını bütün devirler için nisap miktarı olarak takdir etmekte bir sakınca yoktur. Altın için belli bir nisap tayin edilmesine sebep, gümüşün yardımcı para durumunda bulunması ve bazen ucuz bazen de pahalı olabilen ticaret vasıtası olmasındandır. Altın ise dünya çapında değişmeyen bir paradır ve bütün eşyalar ona göre değerlendirilir. Bu sebeple altından başka bir ölçü kabul etmek yersizdir.”¹⁵⁶

Kardâvî'nin kanaati ise şöyledir: Çağımızda altın ve gümüşün birbirine denk olmadığı açık bir gerçektir. Fakat çağlar boyunca altının değerinde bir değişiklik olmamıştır. Her devirde kıymetini korumuştur. Ebû Zehra, Hallâf ve Abdurrahman Hasan gibi âlimler bu görüştedirler. Zaten altının nisâbı hayvanlarda belirlenen nisap miktarlarına daha yakındır. Bu yüzden çağımızda paraların nisâbı altın ile takdir edilmelidir.¹⁵⁷

Bu konuda farklı bir görüş olarak, Ahmet Tabakoğlu ise şöyle demektedir:

“14 asırdan beri gümüş arzı fazlalaşmış ve altınla arasındaki denge bozulmuştur. İlk dönemlerdeki mütevazı tüketim tarzı günümüzde çok farklılaşmıştır. Zorunlu ihtiyaçlar büyük değişikliklere uğramıştır. Kapitalizm gelir dağılımını bozmuş ve bozmaya devam etmektedir. Altın ve gümüş oranlarındaki değişme ile birlikte tüketim standartlarındaki değişme ve gelir dağılımındaki bozulma nisâbı tekrar ele almamızı gerektirmektedir. Madeni para sistemi artık söz konusu olmadığından, nisâbı para bazından gelir dağılımı bazına oturtmak gerekebilir.”¹⁵⁸

Paraların nisâbı konusunda farklı düşünceler mevcuttur. Mesela Çağımız ilim adamlarından Yunus Vehbi Yavuz'un “ Para nisâbını tespit ederken zekâta tâbi eşya ve hayvanların nisaplarının fiyatlarını toplayıp ortalamasını almak suretiyle ihtilaftan kurtulmanın zaruri bir yol olduğunu kabul ediyoruz.”¹⁵⁹ demektedir.

Hayrettin Karaman ise 3–4 kişilik bir ailenin asgari geçim indeksinin nisap olarak kabul edilebileceğini dile getirmektedir.¹⁶⁰

¹⁵⁶ M. Ebu Zehra, *İslam'da Sosyal Dayanışma*, s. 162

¹⁵⁷ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 264-265

¹⁵⁸ Tabakoğlu, Ahmed, “Nisap, Para ve Gelir Dağılımı”, Zekât nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal değerlerinin Belirlenmesi Konulu Tartışmalı İlimi Toplantı, Mudanya, 27.9.2004

¹⁵⁹ Yavuz, Yunus Vehbi, *İslam'da Zekât Müessesesi*, s. 324

¹⁶⁰ Karaman, Hayreddin, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, s. 123

Kardâvî, Muhammed Ebû Zehra, Abdurrahman Hasan ve Hallâf gibi müellifler ise, altının gümüşe göre büyük ölçüde değerini korumayı sürdürdüğünü göz önüne alarak altının nisâbının esas alınmasını teklif etmişlerdir.¹⁶¹

Fakat Kardâvî'nin bu konuda şöyle bir görüşü de mevcuttur: "Paranın satın alma gücünün aşırı derecede değiştiği ve mal sahibine ya da fakire zararlı hale geldiği dönemlerde 5 deve veya 40 koyunun değerinin yarısına eşit olan miktar paralarda nisap olabilir."¹⁶²

Biz bu rivayetlerden o dönemde para nisaplarının birbirine denk olduğunu anlıyoruz. Mantıken de böyle olmalıdır. Çünkü cinsleri aynıdır. İkisi de paradır ve paralarda birbirinden farklı değerlerin nisap olarak belirlenmiş olması mantıklı gözükmemektedir.

Değerlendirme

Bilindiği gibi çağımızda kâğıt paralar kullanılmaktadır. Gümüş ise günümüzde para olmaktan çıkmış, bir mal ve süs eşyası niteliği kazanmıştır. Fakat altın, gümüş gibi değer yitirmemiştir. Dünya çapında değişmeyen bir değer olarak varlığını devam ettirmektedir. Devletler rezerv olarak ellerinde altın bulundurmakta ve eşyalar halen ona göre değerlendirilmektedir.

Gümüşün değer yitirmesi sebebiyle nisâbı belirlemede onu ölçü olarak kullanmamamız makul olabilir. Fakat bizce gümüşteki nisap miktarını reddedip onu değiştirmeye de kalkmamalıyız. Çünkü Hz. Peygamberin (s.a.v) belirlediği nisap miktarları çoğunluğa göre taabbudîdir, değişmeyeceği belirtilmektedir.¹⁶³ Günümüzde gümüş değer yitirip ölçü olmaktan çıkmış olabilir, ama bir gün yine değer kazanıp ölçü olabilme istidadına da sahiptir. Bunu Hz. Peygamberin (s.a.v) bir konu hakkında farklı zamanlar ve durumlar için iki farklı hüküm vermesi ve böyle bir durumda neshi kabul etme yerine, her hükmün kendi farklı durumuna göre değerlendirilmesi kabilinden olarak görmemiz mümkündür.

¹⁶¹ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 264

¹⁶² Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 269

¹⁶³ Bk. Bu Tez. s. 34

Fakat gümüŖü zekât verme ölçüsü olarak görmesek dahi, eşya olarak 200 dirhem gümüŖe sahip olanlar yine de bunun üzerinden zekâtlarını verebilirler. Zaten günümüzde para olarak kimse gümüŖ bulundurmadiğı için onunla ilgili bir zekât problemi yaŖanmaz.

Görüldüğü üzere birçok bilim insanı paralarda zekât nisâbı olarak altını temel almamızı söylemektedirler. Bize göre de makul olan, temel ihtiyaçlar ve borçlar çıkarıldıktan sonra insanlar altının nisâbı kadar paraya sahip olurlarsa zekâtlarını ödemelidirler. Çünkü temel ihtiyaçları nisâbın dışında tuttuğumuzda insanların elinde kalan miktar fazlalık demektir. Zekâtın gayelerinden biri de fakirliğı yok etmek olduğına göre, fakirlere daha fazla yardımcı olacağı için biz de paralarda nisâbın altın ile belirlenmesini tercih ediyoruz.

3.1.3. Ticaret mallarında Zekât ve Nisap

Bu bölümde ilk olarak ticaret malı hakkında bilgi verip daha sonra bu mallarda zekâtın vacip olduğunu gösteren delilleri tartışmaya çalışacağız.

Fakihler, ticarete kullanılan servete ticaret malı adını verirler. Bunun kapsamına: aletler, eşyalar, giyecekler, süs eşyaları, hayvanlar, bitkiler, araziler, evler, menkul ve gayrimenkul gibi mallar girebilmektedir. Kardâvî bazılarının ticaret malını “kâr amacıyla alınıp satılan her şey” olarak tanımladığını söyler¹⁶⁴ ki, en kapsamlı tarif bu olmalıdır.

Buna göre; günümüzde yap sat modeli (kişinin kâr elde etmek için kendi sermayesi ile yapıp satması) ile yapılan villa ve konutları, sınaî malları, galericilerin ellerinde bulunan her türlü taşitlar, kısaca para kazanmak için ne üretilir veya satmak için ne alınırsa bunların hepsi ticaret malı kapsamına girer.

Ticaret malının zekâtının verilmesi konusunda, Allah (c.c) şöyle buyuruyor. “*Ey iman edenler! Kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardıklarınızın temizlerinden infak*

¹⁶⁴ Kardâvî, *Fıkhü’z-zekât*, I, 313-314

*edin. Kendinizin göz yummadan alıcısı olamayacağınız fenasını vermeye yeltenmeyin. Biliniz ki, Allah sadakalarınıza muhtaç değildir ve hamde layık olandır.”*¹⁶⁵

Bu ayeti imam Taberî şöyle tefsir eder: “Yüce Allah bu ayetle şunu buyuruyor. Gerek ticaretle, gerek sanatla, gerekse altın ve gümüşten kendi birikimlerinizle kazandığınız şeylerin iyisinden zekât verin. “ Kazandıklarınızın ancak temiz olanlarından” maksadın ticaret olduğu, değişik yollarla Mücahid’den rivayet edilmiştir.¹⁶⁶

Zikrettiğimiz bu ayetin dışında mutlak olarak belirli bir hakkı her malda vacip kılan diğer ayetler şunlardır. “Onların mallarından sadaka al ki, onunla kendilerini temizler ve arındırırsın.”¹⁶⁷ Ve “ Mallarında dilenen ve yoksul için bir hak vardır.”¹⁶⁸

Bu konunun hadislerden delili ise şudur: Semure b. Cündeb şöyle demiştir: “Şüphesiz Resûlullah (s.a.v) satış için hazırladığımız eşyadan zekât vermemizi emrederdi.”¹⁶⁹ Bunu Ebû Ubeyd’in, İbn Ömer’den naklettiği şu söz ile de destekleyebiliriz. “Ticaret amacıyla bulundurulmuş köle ve kumaş gibi eşyaya zekât düşer.” Yine Ebû Ubeyd Huşeym’den rivayetle dedi ki: “Kişi zekât ödeme vakti geldiğinde ticaret gayesiyle bulundurduğu eşyanın kıymetini tespit ederek diğer malları ile birlikte zekâtını çıkarır.”¹⁷⁰

Ticari malın zekâtı hakkında zikrettiğimiz bu ayetlerin ve hadislerin dışında, Müslüman tüccarların malını zekâttan muaf tutan bir ayet ya da hadisin varit olmamasını da¹⁷¹ bu mallara zekât gerektiği şeklinde anlayabiliriz.

Bununla birlikte, insanların satın aldığı her şey ticaret malı değildir. Mesela: giyinmek için elbise, oturmak için ev, kullanmak için araba, ev için eşya ve kullanmak için bilgisayar olsa bunlar ticaret malı olmazlar. Bunlara kullanma eşyası anlamında “kınye malı” denir. Fakat bunları satıp kâr elde etmek amacı ile alırsa ticaret malı olur. Ticaret malı konusunda niyet asıl alınmalıdır. Mesela; birisi kârı bulunca satmak üzere kullanmak için bir araba olsa bu araba ticaret malı olmaz. Çünkü burada asıl olan niyet,

¹⁶⁵ Bakara, 2/267

¹⁶⁶ Taberî Tefsiri, V, 555-556

¹⁶⁷ Tevbe, 9/103

¹⁶⁸ Zâriyat, 51/19

¹⁶⁹ Ebu Davut, “Zekât”, 3

¹⁷⁰ Ebu Ubeyd, *el- Emval*, s. 430-431

¹⁷¹ Kardâvî, *Fıkhü’z-zekât*, I, 316

binmektir. Fakat kâr için arabalar satın alsa ve bunlardan birine binse ve istediği kârı bulduğunda satacak olsa bu durumda araba, ticaret malı olmaktan çıkmaz. Çünkü asıl olan, kâr elde etme amacıdır. Fakat bir arabayı satma niyetinden vazgeçip onu kullanmaya niyet ederse ticaret malı olma özelliğinden çıkar.¹⁷²

Ticaret malına zekâtın gerekmesi için elbette bir takım şartlar vardır. Bunlar: tam mülkiyet, malın üzerinden bir yıl geçmesi, belli bir nisâba ulaşması, borç bulunmaması ve asli ihtiyaçtan fazla olmasıdır. Günümüzde paralardaki zekâtın nisâbı 85 gr. saf altın değerine denk olan miktardır. Müslüman bir tüccar zekâtını öderken şu sisteme göre ödemelidir. Elindeki mevcut malların piyasa üzerinden değeri + nakit paraları + aynı sene içerisindeki sağlam olan alacaklarını toplar ve bundan o sene içerisinde ödemesi gereken borçlarını düşer ve kalan miktardan zekâtını % 2,5 olarak öder.¹⁷³

Değerlendirme

Ticaret mallarına zekât gerekmediğini söyleyenler, az da olsa vardır ve bu görüşte olanlar Resûlullah'ın (s.a.v) “binek atı ve kölesinden dolayı müslümanın zekât vermesi gerekmez.”¹⁷⁴ hadisinin zahirine göre zekât gerekmediğini söylemişlerdir.¹⁷⁵

Fakat Hz. Peygamber (s.a.v) at ve köleye zekât gerekmediğini muhtemelen o devirde bunların temel ihtiyaçlardan olması nedeniyle söylemiştir. O devirde at binek hayvanıydı, köle ise insanların ihtiyaçlarını gören hizmetçi idi. Fakat bunlar ticaret amacı ile bulundurulursa zekâtlarını ödemek icap edeceğini yine Kurân'ı Kerim'in genel nasslarından¹⁷⁶ ve Resûlullah'ın (s.a.v) hadisinden¹⁷⁷ anlıyoruz.

Ayrıca ticaret malları artma özelliğine sahip (nâmî) olduğu için sahabe tarafından zekâta tabi olacakları belirtilmiştir.¹⁷⁸

¹⁷² Kardâvî, “Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekâtı”, *1. Uluslar Arası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, s. 507

¹⁷³ Kardâvî, “Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekâtı”, *1. Uluslar Arası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, s. 508-510

¹⁷⁴ Ebu Davut, “Zekât”, 11, Buharî, “Zekât”, 46

¹⁷⁵ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 323

¹⁷⁶ Bakara, 2/267, Tevbe, 9/103

¹⁷⁷ Semure b. Cundep'in naklettiği bir hadise göre, “ Resulullah (s.a.v) satış için hazırlanan malların zekâtının verilmesi gerektiğini bildirmiştir.”, Ebu Davut, “Zekât”, 3

¹⁷⁸ M. Ebu Zehra, *İslam'da Sosyal Dayanışma*, s. 164

Bu durumda artma özelliğine sahip olan ve ticaret maksadı ile bulundurulmuş mallarda zekât gerekeceğini söyleyen cumhûrun (fukâha'nın çoğunluğunun) haklı olduğunda şüphe yoktur.

Bu malların zekâtı, üzerinden bir yıl geçtikten sonra, paraların nisâbı gibi 1/40 olarak ödenmesi gerekir.¹⁷⁹

3.1.4. Sinaî Mallarda Zekât ve Nisap

Fakihler malların zekâta tabi olmasının illetinin nema/artma olduğunda ittifak etmişler ve bu illetin bilinebilir olduğunda, taabbudî yani illetinin bilinemez olmadığında görüş birliğine varmışlardır. Bu sebeple fakihler nema/artma özelliğine sahip diğer malları da zekâta tâbi tutmuşlardır. Fakat temel ihtiyaçların (havaic-i asliye) zekâttan muaf olduğunu belirtmişlerdir.¹⁸⁰

M. Ebû Zehra, Abdulvahhab Hallâf, Abdurrahman Hasan gibi âlimler 1952 yılında Şam'da yapılan bir konferansta, fabrikalardan, kıymetli evraklardan, gelir getiren bina ve evlerden, ücretler ve serbest meslek sahiplerinin gelirlerinden de zekât alınması gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁸¹

Sinaî üretim kuruluşlarından; yani fabrika, motorlu araçlar ve benzeri şeylerden bunların demirbaşlarından değil de üretimlerinden değişen oranlarda (ortalama % 5–10) zekât alınması gerektiğini söyleyenler vardır.¹⁸²

Fakat sinaî malların eskime ve aşınması topraktan çok daha fazla olduğu için bunların zekâtı hesaplanırken aşınma ve eskime için belli bir miktar ayrılıp geriye kalandan zekât ödenmelidir. Sinaî sahada zekât oranı sanayi kollarına göre değişen verimliliğe bağlı olmalıdır¹⁸³ görüşü de vardır.

¹⁷⁹ Yavuz, Yunus Vehbi, *İslam'da Zekât Müessesesi*, s. 265, M. Ebu Zehra, *İslâm'da Sosyal Dayanışma*, s. 164

¹⁸⁰ Erkal, Mehmet, "Zekâtla İlgili Bazı Meseleler", *1. Uluslar Arası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, s. 529

¹⁸¹ Erkal, Mehmet, "Zekâtla İlgili Bazı Meseleler", *1. Uluslar Arası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, s. 528

¹⁸² Tabakoğlu, Ahmet, "Nisap, Para ve Gelir Dağılımı", *Zekât nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerlerinin Belirlenmesi Konulu Tartışmalı İlmi Toplantı*, Mudanya, 27.9.2004

¹⁸³ Tabakoğlu, Ahmet, a.g.e, Mudanya, 27.9.2004

Bununla beraber sanayi kuruluşlarının ziraatla hiçbir alakası olmadığını, bu yüzden öşür arazisine kıyas edilemeyeceğini ve sınaî malların zekâtının sermaye üzerinden % 2,5 olarak verilmesi¹⁸⁴ gerektiğini söyleyenler de bulunmaktadır.

Çağımız ilim adamlarından Hamza Aktan: Sanayi kuruluşlarında zekât vermek için üzerinden bir sene geçmesi ve ondan sonra ödenmesi gerekir gibi kıstaslar geçerli değildir. Çünkü müteşebbisler hiçbir zaman nakit tutmazlar, bilançoları hep denk çıkar, para âdeta hiç yoktur. Ama mütemadiyen trilyonluk bir servet dönmekte, üretimler yapılmaktadır. Bunların nasıl vergilendirileceği, zekâta tâbi tutulacağı konusunda mesaimizi yoğunlaştırmalıyız.¹⁸⁵ demektedir.

Kardâvî ise bu konuda şöyle demektedir: Fabrikalar ve benzeri gelir kaynaklarından zekât bizzat kendilerinden değil onların üretimi olan gelirlerinden, tarım arazisine kıyas edilerek öşür veya yarım öşür zekât alınmalıdır.¹⁸⁶

Fabrika ve içindeki aletler sabit mallardan olup ağaçlara ve toprağa benzediklerinden zekâtları gelirden verilir. Buna göre bütün masraflar çıktıktan sonra zekât 10/1'dir. Çünkü zirai mahsulün zekâtı masraflar çıktıktan sonra 10/1'dir.¹⁸⁷

Değerlendirme

Sınaî malların, Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından zikredilen mallar arasında olmadığı gerekçesi ile zekâta tabi olmayacağı, gelirlerinden bir şey kalırsa ve üzerinden bir yıl geçerse ancak ondan zekât alınabileceği, bir şey kalmazsa zekât gerekmediği kanaatinde olan bilim insanları vardır.¹⁸⁸ Ancak bunun katı bir literal/zahiri yorum olduğu açıktır.

Sınaî mallar Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde ve daha sonraları fıkhu'nun tedvin edildiği dönemlerde artıcı ve gelir getirici mallar olarak mevcut değildi. Bu yüzden bunların zekâtı ile ilgili bir şey söylenmesi söz konusu olamazdı. Fakat günümüzde bu malların artma ve gelir getirme özelliği mevcuttur. Hz. Peygamberin (s.a.v) zekât aldığı mallara

¹⁸⁴ Yavuz, Yunus Vehbi, *İslam'da Zekât müessesesi*, s. 210

¹⁸⁵ Aktan, Hamza, "Nisap, Para ve Gelir Dağılımı" adlı Makâlenin tartışmalarından, Zekât nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal değerlerinin Belirlenmesi Konulu Tartışmalı İlmî Toplantı, Mudanya, 27.9.2004.

¹⁸⁶ Kardâvî, *Fıkhu'z-zekât*, I, 474-479

¹⁸⁷ M. Ebu Zehra, *İslam'da Sosyal Dayanışma*, s. 169

¹⁸⁸ Kardâvî, a.g.e. I, 458

baktığımızda bu malların da artma ve gelir getirme özelliğine sahip olduğunu görüyoruz. Bu yüzden sınaî ürünlere da zekât gerektiğine inanıyoruz.

Âlimlerimiz zekâtın farz oluşunun illetinin nema olduğunda ittifak halindedirler. Nemanın bulunduğu her malda zekât vacip olur. Bunun yanında Kur'ân ve hadislerde geçen naslar da ayırım yapılmaksızın, genel bir ifade ile mallarınızın zekâtını verin buyrulmaktadır.

Bu itibarla fabrikalarda üretilen mallara, gelir getirici özelliğe (nema) sahip olmasından dolayı zekât gerekeceği açıktır. Zaten günümüz âlimleri de bu mallara zekâtın gerektiği konusunda ittifak halindedirler. Ancak verilecek miktarlar konusunda ihtilaf etmektedirler. Bir kısım âlimler, sanayi sektöründeki faaliyetleri, ticari faaliyetlere kıyas ederek duran varlıkları muaf tutup, borçlar ve giderler çıktıktan sonra dönen varlıklardan % 2,5 civarında zekât gerektiğini söylerken,¹⁸⁹ bir kısım âlimler de, fabrikaları tarım arazisine kıyas ederek, araziden sulama tekniğine göre % 10 veya % 5 zekât alındığı gibi, sanayi kuruluşlarından da, sabit değerlerinden değil, yıllık gelirlerinden safi gelirden % 10, gayri safi gelirden % 5 zekât alınması gerektiğini söylemişlerdir. M. Ebû Zehra, A. Hallâf ve A. Hasan bu görüştedirler. Kardâvî de, maliyet unsurları çıkarılarak yıllık amortisman bedeli düşülmek kaydıyla aynı görüşü paylaşmaktadır.¹⁹⁰

Biz de Kardâvî'nin görüşünü paylaşıyoruz. Çünkü Ticaret mallarında zekât hem malın kendinden hem de kârından alınır. Öşürde ise araziden değil onun mahsulünden alınır. Ticaret mallarında zekâtın öşre göre düşük olması, zekâtın sermayeye de gerekli olduğundan olabilir. Sanayi kuruluşlarını ticari sermayeye kıyas edersek, sabit mallardan da zekât almamız. Bu durumda müteşebbisi sıkıntıya sokarız. Eğer zekâtı sadece gelirden % 2,5 olarak alırsak bu durumda da fakirin hakkını zayi etmiş oluruz. Makul olan, öşür arazisine kıyas edilerek, masraflar ve amortisman bedelleri düşüldükten sonra üretimden % 10 olarak zekâtın ödenmesidir.

¹⁸⁹ Erkal, Mehmet, "Zekâtla İlgili Bazı Meseleler", *1. Uluslar arası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri kongresi*, s. 542

¹⁹⁰ Erkal, Mehmet, "Zekâtla İlgili Bazı Meseleler", *1. Uluslar arası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri kongresi*, s. 537

3.1.5. Hisse Senetleri ve Tahvillerde Zekât ve Nisap

Bilindiği gibi hisse senedi: “ Sermayesi paylara bölünmüş ve karşılığında kıymetli evrak niteliğinde hisse senedi çıkartabilen anonim ortaklık ve sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıkların, kanuni şekillere uygun olarak düzenledikleri belgeler olup, sermayesinin belli bir oranını temsil ve sahiplerine o oranda ortaklık hakkı sağlayan senetlere”¹⁹¹ denir. Tahvil ise “anonim ortakların ödünç para bulmak için itibari değeri eşit, ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları “ borç senetleri” dir. Ya da tahvil, devlet, kamu kuruluşları ve anonim şirketlerin ödünç pay bulmak için çıkardıkları, nominal değerleri eşit ve ibareleri aynı olan borç senetleridir.”¹⁹²

Tahviller borç senedi olmalarından dolayı şirketlerin kar veya zararına ortak olmazlar, verdikleri borç karşılığında belli bir miktar faiz alırlar.¹⁹³ Hisse senedi ise, tanımında da gördüğümüz üzere, bir ortaklığı ifade eder.

Zekât mükellefiyeti açısından baktığımızda hisse senedi ve tahvillere zekâtın gerektiği konusunda devrimiz âlimleri ittifak etmişler, ancak verilecek miktar konusunda ihtilaf etmişlerdir.¹⁹⁴

Hisse senedi ve tahvil çağımızda ortaya çıkan çağdaş meselelerden olması hasebiyle üzerinde fazla açıklama bulunmayan konulardandır. Günümüz âlimleri bu konuda iki farklı görüşü paylaşmaktadırlar.

Bazı âlimler, mesela Abdurrahman İsa, hisse senedi ve tahvilleri piyasaya süren şirketin türüne ve ne iş yaptığına göre değerlendirmekte, hava, deniz ve kara taşıma şirketleri gibi ulaştırma şirketleri, boyama, soğutma gibi sanayi şirketleri ve basın yayın gibi şirketlerin ticari iş yapmamalarından ve bu şirketlere yatırılan paraların araç, bina ve yer gibi zekâta tabi olmayan şeylere yatırıldığından dolayı bu şirketlerin hisse senetlerine zekât gerekmeyeceğini ancak bu senetlerin sağladığı kâr'dan zekât verileceğini, fakat şirket sadece ticari olup, mal alıp satıyorsa, ithalat şirketleri gibi veya sanayi veya ticari karışımı bir şirket ise, hammadde işleyip satan şirketler gibi, bu şirketlere zekât gerekir

¹⁹¹ Kondak, Nuray, *Menkul Kıymet Pazarlarına Giriş*, s. 57

¹⁹² Apak, Sudi, *Sermaye Piyasaları ve Borsa*, s. 96

¹⁹³ Kondak, Nuray, *Menkul Kıymet Pazarlarına Giriş*, s. 65

¹⁹⁴ Yavuz, Yunus Vehbi, *İslam'da Zekât Müessesesi*, s. 213

diyor. Ama bunlardan zekât alınırken bina, araç gibi şirket sabit malları değerden düşülür ve kalanın % 2,5'i zekât olarak ödenir.¹⁹⁵

Diğer bir kısım âlimler ise, Ebû Zehra, Abdurrahman Hasan ve Abdulvahhab Hallâf gibi, hisse senedini piyasaya süren şirketin türünü göz önünde bulundurmaksızın bütün hisse senetlerini aynı kabul edip, bunlar ticaret yapılmak için alınmış ve kâr sağlayan mallardır düşüncesiyle ticari mal kapsamına sokup % 2,5 zekât gerekeceğini söylemektedirler. Tabi zekâtının verilmesi için birtakım şartların gerektiğini söylemekte ve bu şartların hisse senedinin kıymeti ve kârları toplamı nisâba erişecek, bir yıl geçecek ve asli ihtiyaçlardan hariç olması olduğunu belirtmektedirler.¹⁹⁶

Günümüz ilim adamlarından Yunus Vehbi Yavuz aynı görüşü paylaşmakta ve hisse senedinin zekâtının ticari eşya gibi ödenmesi gerektiğini, tahvillerin ise faizli işlemler olmalarından dolayı haram olduğunu, fakat yine de anaparasının zekâtının verilmesi gerektiğini söylemektedir.¹⁹⁷

Kardâvî ise zekât hukuku yönünden hisse senetlerini, onları çıkaran şirketlerin türüne göre ayırmanın hiçbir sağlam delile dayanmadığını söylemekte, sanayi veya ticari bütün şirketlerin hisse senetlerinin zekâta tâbi olduğunu ve sanayi şirketlerinin yani sermayesinin tamamını veya çoğunu nakliye araçları, otel, fabrika gibi sabit mallara yatıran firmaların hisse senetlerinin zekâtının kendisinden değil kârından % 10 alınması gerektiğini, sermayesini menkul mallara yatıran şirketlerin hisse senetlerinden ise şirketin sabit eşyalarının değerleri düşüldükten sonra senetlerin piyasa değerleri ve karlarından % 2,5 oranında zekât alınacağını söylemektedir.¹⁹⁸

Faizli senetlerde ise durumun farklı olduğunu, bunların anaparalarına % 2,5 oranında zekât gerektiğini, faiz olan fazlalığa zekât gerekmediğini, çünkü bu malın Müslüman'ın faydalanamayacağı kirli bir para olduğunu, bu paranın yeri cami ve Kur'ân-ı Kerim basımı dışında, amme menfaati için harcanması gerektiğini, bunun dışında gasp, hırsızlık ve zulüm yoluyla elde edilen mallara da zekât düşmeyeceğini, çünkü bu

¹⁹⁵ Kardâvî, *Fıkhu'z-zekât*, I, 523-524

¹⁹⁶ Kardâvî, *Fıkhu'z-zekât*, I, 527

¹⁹⁷ Yavuz, Yunus Vehbi, *İslam'da Zekât Müessesesi*, s. 214-216

¹⁹⁸ Kardâvî, a.g.e. I, 525-526

malların alanın değil, alınanın hakkı olduğunu, burada kişiye düşen görevin, o malları mal sahibine geri vermek olduğunu söylemektedir.¹⁹⁹

Değerlendirme

Şirketleri ticari ve sanayi diye ikiye ayırmak ve bunlardan sanayi olanlarını zekâttan muaf tutmak İslam hukuku açısından makul olmasa gerektir. Örneğin hisse senedi ticareti ile uğraşan iki insanı ele alalım. Bunlardan biri Sinaî, diğeri ticari şirketin hisselerini almış olsun, bu insanlar ticaret yaparak bundan para kazanmaktadırlar. Hatta belki sinaî şirketin hisse senetlerini alan şahıs daha fazla kazanabilmektedir. Bu durumda bunlardan birini zekât mükellefi görüp, diğeri görmemenin makul bir delili yoktur. Ayrıca, hisse senedi bir ticari işletmenin arsası, binası, fabrikası, demirbaşları ve parası gibi bütün maddi ve manevi varlığının belli bir parçasını²⁰⁰ temsil ettiğine göre, bunun ticari mala kıyas edilmesi fikrini kabul etmemiz de makul gözükmemektedir.

O halde bunların zekâti konusu ne olacaktır?

Bize göre ticaret maksadı ile bulundurulmuş her mal ticari mal kapsamına girdiğine göre, hisse senedi de ticaret maksadı ile alınırsa o da ticaret malı kapsamına girer ve hisse senedi + karından % 2,5 zekât verilmesi gerekir.

Fakat kişi hisse senedini ticaret maksadı ile almayıp yatırım maksadı veya geliri ile geçinmek maksadı ile almış ise o zaman “ zekât akar mallarda sermayeden; sabit mallarda gelirden alınır prensibine binaen” gelirinden 10/1 zekât vermesi gerektiği kanaatini taşımaktayız.

3.1.6. Binalar ve Nakil Vasıtalarında Zekât ve Nisap

Eski dönemlerde ticari amaçlarla muhtemelen günümüzde olduğu kadar binalar yapılmıyordu. Herkes kendi barınacağı yapıyı inşa ediyordu. Hatta yerleşik hayat günümüzdeki kadar yaygın değildi. Ancak günümüzde ticaret maksadı ile apartmanlar ve dükkanlar yapılarak muhtelif şekillerde satılmakta ve kiraya verilmekte olduğu

¹⁹⁹ Kardâvî, “Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekâtı”, *1. Uluslar arası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri kongresi*, s. 521

herkesçe bilinmektedir. Yine aynı şekilde geçmiş dönemlerde nakliyecilik alanında bugünkü gibi büyük gemiler, uçaklar, tırlar ve trenler gibi nakliye vasıtaları yoktu. Bu yüzden temel kaynak eserlerimizde bunların zekâtı ile alakalı bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak günümüz bilim insanları gelir getiren bina ve nakliye araçlarının da zekâta tâbi olacağı konusunda ittifak etmiş, fakat verilecek oranlar konusunda farklı düşüncelere sahip olmuşlardır.

Mesela, bu mallara zekâtın gerekip gerekmeyeceği konusunda Kardâvî şöyle diyor:

“Hz. Ömer’in zekât konusunda kıyas yaptığı rivayet edilmektedir. At cinsi arasında değeri 100 dişi deve kadar olan atların bulunduğunu anlayınca atlardan da zekât alınmasını emretmiş ve şöyle demiştir: “Kırk koyundan zekât aldığımız halde atlardan bir şey almıyoruz.” Buna dayanarak kiralık binaları ve benzeri gayrimenkul gelir kaynaklarını tarım arazisine kıyas ediyoruz. Yine genel şeylere girmesine rağmen İbn Mesûd, Muâviye ve Ömer b. Abdülaziz’in dağıtım sırasında zekâtını aldıkları bahşişlere maaş ve ücretleri kıyas ediyoruz. Aynı şekilde ipek ve diğer hayvan ürünlerini onda bir zekât alınması hakkında nass varit olan bala kıyas ediyoruz.”²⁰¹

Kardâvî bunu söylemekte haklıdır. Çünkü: İmam Şafii de bu konuda şöyle der:

“Gümüşün zekâtı da Resûlullah’ın (s.a.v) sünneti ile sabittir. Resûlullah’tan (s.a.v) sonra gelenler, ya bize ulaşmayan haberle yahut para olması hasebiyle altını gümüşle mukayese ederek altından da zekât almışlardır. Zira altın, İslam’ın tebliğinden önceki dönemde de, sonraki dönemde de para olarak kullanılmıştır.”²⁰²

Bu gibi mallara müsteğallât (:gelir getiren mallar) denir. Yani bunlardan kastedilen üretim yapan fabrikalar, gayrı menkuller, otomobiller, gemiler, nakliye araçlar gibi bizzat kendileri ticaret malı olmayıp menfaatlerinden yani gelirlerinden istifade edilen mallardır. Bu tür malların kendilerinden zekât alınmayacağı, gelirlerinden zekât alınacağı, I. Uluslar arası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresinde görüş birliğine varılmıştır. Fakat verilecek zekât miktarı konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazıları masraflar ve aşınma bedelleri düşüldükten sonra asli ihtiyaçtan artan gelire, zirai mahsullere ve meyvelere kıyasla %10 zekât gerekeceğini söylemiş, büyük

²⁰¹ Kardâvî, *Fıkhü’z-zekât*, I, 29, Tirmîzî, “Zekât”, 9

²⁰² Şafii, *er-Risale*, s. 192-194, Kardavî, a.g.e, I, 462

çoğunluk ise bu tür gelirin diğer zekâta tabi mallara eklenerek % 2,5 zekât gerekeceğini ifade etmişlerdir.²⁰³

Değerlendirme

Günümüzde para kazanma yollarından birisi de apartmanlar, daireler ve villalar yapıp, bunları kiralamak veya satmak suretiyle gelir elde etmektir. Bu yapılar ticaretini yapmak için yapıldığında ve amaç para kazanmak olduğunda bu yapılar ticaret malı hükmüne sokulmalı ve bunlardan zekât alınmalıdır. Nitekim Semure b. Cündeb “ Şüphesiz Resûlullah (s.a.v) satış için hazırladığımız eşyadan zekât vermemizi emrederdi.”²⁰⁴ diye söylemiştir. Bu hadisin genel ifadeleri bize satmak maksadı ile yapılan her türlü malın zekâta tabi olacağını ifade etmektedir.

Gerçekten de günümüzde bazı insanlar nakil vasıtalarına, zekât düşmez. Sadece gelirinden zekât ödenir diyerek, her ay aldıkları parayı ya kullanarak ya da yeni araçlar veya yatırımlar yaparak yılsonuna para bırakmayabiliyorlar ve sonuç itibari ile 85 gr. altını olup, başka bir şeyi bulunmayan ve bu sebeple fakir sayılacak insanların zekat ödemesi gerektiğini söylerken, 100 ya da 200'er milyarlık tırlara veya trilyonluk nakliye gemilerine ve fabrikalara sahip olan insanlara size zekât düşmez denilmesi makul olamaz. Bu mallarda zekat sermayesinden ödenmediğinden gelirinden alınarak bu ibadet yerine getirilmeli, arazi ürünlerinde olduğu gibi mahsul alınır alınmaz hemen ödenmelidir.

Fakat zekât oranları, kiralayıp gelir elde etmek amacı ile yapılan binalarda farklı, satış için yapılan binalarda farklıdır. Kira alınan daireler ve binalar öşür arazisine kıyas edilerek gelirinden masraflar çıktıktan sonra 1/10, satmak ve para kazanmak için yapılan binalar ve villalarda oran, bunlar ticaret malı sayılacakları için, % 2,5 olmalıdır.

Günümüz âlimlerinden Kardâvî de satmak ve kâr elde etmek için yapılan binaların ticaret malı hükmünde olduğunu belirtmektedir.²⁰⁵

²⁰³ Kardâvî, “Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekâtı”, *1. Uluslar arası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri kongresi*, s. 521

²⁰⁴ Hadisin Kaynağı için, Bk. Bu Tez, s. 41

²⁰⁵ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 473

Bu malların nisâbı konusunda ise şunu söyleyebiliriz. Âlimlerimiz bu gibi malları tarım arazilerine kıyas ederek zekâtın kendilerine değil gelirlerine düştüğünü belirtmektedirler. Tarım arazilerinden çıkan mahsulde nisâbı âlimlerin çoğu 5 vesk (650 kg) olarak kabul etmekte, Ebû Hanife ise yerden çıkanların azında da çoğunda da zekât gerektiğini bildirmektedir.

Günümüz ilim adamlarından Yunus Vehbi Yavuz, gelir getiren bina ve nakliye araçlarında nisâbın bu malların gelirinden yıllık ihtiyaçlar çıkarıldıktan sonra kalan gelir, belirli olan nisap miktarına ulaşırsa zekât vermek gerektiğini söylemektedir.²⁰⁶ Bu belirli olan nisap miktarını Yunus Vehbi'ye göre zekâta tâbi olan malların değerlerinin toplanıp ortalamalarının bulunması ile belirleneceğini daha önce görmüştük.²⁰⁷

Kardâvî ise bu tür mallarda nisâbın para nisâbına göre belirlenmesi yönünde görüşünü bildirmekte, ancak nisâbı aylık gelire göre değil yıllık gelire göre değerlendirmenin fakirler için daha isabetli olacağını bildirmektedir.²⁰⁸

Ancak biz burada bir çelişki olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Kardâvî'nin, zekât mükellefliği açısından bu tip malları toprak gelirlerine kıyas ederek zekâtın gerekeceğini söylediğini daha önce görmüştük.²⁰⁹ Toprak ürünlerindeki nisâbın ise cumhurun görüşüne uyarak 5 vesk kabul ettiğini de biliyoruz.²¹⁰ O halde bu tip mallardaki nisâbı da toprak ürünlerinin nisâbına kıyas etmeli değilmiyiz? Ancak bize göre bu tür mallarda Ebû Hanife'nin toprak mahsullerinde nisâbın olmadığı sözüne dayanarak, kişilerin zaruri ihtiyaçlarından artan miktarın azından da çoğundan da zekât verilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü zaten malın kendisinden zekât alınmıyor. Ayrıca bu malın değeri mesela, gemiler gibi milyon dolarlarla ifade edilebilmektedir.

3.1.7. Tarımdaki Gelişmeler ve Zekât

Günümüzde tarım eski usullerle yapılmamakta, modern tarım yöntemleri kullanılmaktadır. İnsan gücüne dayanan tarım faaliyetleri yerine tarımsal faaliyetler tamamen makineler vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte modern,

²⁰⁶ Yavuz, Yunus Vehbi, *İslam'da Zekât Müessesesi*, s. 205

²⁰⁷ Bk. Bu Tez, s. 39

²⁰⁸ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 483-484

²⁰⁹ Bk. Bu Tez. s. 44

²¹⁰ Bk. Bu Tez. s. 7

otomatik sulama sistemleri geliştirilmiş, verimi arttırmak için çeşitli ilaçlar ve yeni tarım yöntemleri bulunmuştur. Daha çok ürün elde etmek için suni gübreler yapılmış, organik tarım yöntemi gibi yöntemlerle ufak arazilerden çok ürün elde edilmesi sağlanmıştır. Bütün bunlarla birlikte günümüzde tarımsal faaliyetler büyük gelir getiren bir dal haline gelmiştir.

İslam dininde hiçbir zenginliğin zekâtтан muaf tutulmadığını Kuran-ı Kerim'in ve hadisi şeriflerin genel nasslarından anlıyoruz. Bakara suresinde Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır. *“Ey iman edenler, gerek kazandıklarınızın ve gerekse sizin için yerden çıkardıklarımızın temizlerinden Allah yolunda harcayın, kendinizin dudak bükmeden almayacağınız adilerini vermeye yeltenmeyin ve Allah'ın hiç bir şeye ihtiyacı olmadığını ve şükredilmesi gereken olduğunu bilin.”*²¹¹ Ve *“Asmalı ve asmasız (üzüm) bahçeleri, hurmaları, ürünleri çeşit çeşit ekinleri, zeytinleri ve narları, birbirine benzer ve benzemez biçimde yaratan O dur. Her biri meyve verince meyvesinden yiyin, hasat günü de hakkını (zekât ve sadakasını) verin; ama israf etmeyin, çünkü O, israf edenleri sevmez.”*²¹² Elmalılı, bu ayetteki 'hakk'ın mutlak olduğunu, ihtiyacı olana vermeyi kapsadığı gibi verilmesi gereken öşür de kapsadığını ifade etmektedir.²¹³

Hadisten delilimiz ise şudur: Hz. Peygamber'in (s.a.v) şöyle buyurduğu Câbir'den rivayet edilmektedir. *“Nehir ve yağmur suyu ile sulanan mahsulde öşür, dolapla sulanan mahsulde ise yarım öşür vardır.”*²¹⁴ Yine Hz. Peygamber (s.a.v) Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken *“Onların zenginlerinden alınıp, fakirlerine verilmek üzere Allahın onlara sadakayı (zekâtı) farz kıldığını bildir demiştir.”*²¹⁵ Günümüz modern tarım usulleriyle insanlar zengin olabildiklerine göre ve Allahu Teâlâ ve Hz. Peygamber (s.a.v) zenginlerin zekâtı vermeleri gerektiğini bildirdikleri için bu insanların zekât mükellefi olduklarını söyleyebiliriz.

Bütün bunlarla beraber uygulamada asr-ı saadette de Hz. Peygamber (s.a.v) zirai mahsullerden, ağaçların verdiği hurma ve meyvelerden zekât topluyordu. Onun bu şekilde davranması bu tür mallardan zekât alınabileceğini göstermektedir. Tarımda ve

²¹¹ Bakara, 2/267

²¹² En'am, 6/141

²¹³ Elmalılı, En'am 6/141. Ayetin Tefsiri, c. 3, s. 529

²¹⁴ Müslim, “Zekât”, 1, c.2, s. 675, Nesaî, “Zekât”, 25

²¹⁵ Buhari, “Zekât” 1

meyvecilikte zekâtın fazla olmasının sebebi ise bu mallarda sermayeden değil, üretimden zekât alınmasıdır. Yani tarlanın kendisinden değil ondan alınan mahsulden zekât alınır. Buna karşılık menkul mallarda ise zekât malın kendisinden alınır.

Tarım ürünlerinden hangilerinden öşür (zekât) alınacağı, hangilerinden alınmayacağı veya günümüzde ortaya çıkan ürünlerden öşür alınıp alınmayacağı şeklindeki tartışmaların anlamsız olduğunu, öşrü emreden ayetlerin ve hadislerin genel olmaları sebebiyle, bunun yerden çıkan her şeyi kapsamasından anlıyoruz.

3.2. Zekâtın Gayesi Açısından Günümüzde Zekât Nisâbı

Bir toplumda bütün fertlerin aynı statüde bulunmaları imkansızdır. Fakiriyle zenginiyle bir cemiyetin mutluluğu, sağlık ve huzuru için sosyal dayanışma ve sosyal yardımlaşma mutlaka gereklidir.

İnsanların kendi zenginliklerinden, başka insanlara da aktarmaları, yardım etmeleri sosyal yardımı ifade etmektedir. Sosyal yardım zenginden fakire doğru bir transferi öngörür.²¹⁶

Kuran-ı Kerim’de sosyal yardım ile ilgili pek çok ayet vardır. Örneğin Bakara suresi 83. ayette: “ *ve bir vakit İsrail oğullarından şöyle söz almıştık: “Allah’tan başkasına kulluk etmeyeceksiniz. Ana-babaya, yakınlık olanlara, öksüzlere ve biçarelere de iyilik yapacaksınız...”*²¹⁷ yine “ *Eğer borçlu sıkıntıda ise, ona kolaylık tanınmalısınız; borcu sadaka olarak bağışlamanız, eğer bilerseniz hakkınızda daha hayırlıdır.*”²¹⁸ gibi ayetler cemiyet içindeki sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı zorunlu olmamakla birlikte teşvik ve tavsiye etmektedir. Sosyal dayanışma için nisap şartı aranmamakta, bu yardımlar herkese her an verilebilmektedir. Allah (c.c) ana-baba, akraba, yolcu, yetim gibi insanlara yardım etmeyi zekât verilecek insanlar dışında daha genel olarak Kur’ân-ı Kerim’in farklı yerlerin de zikretmiştir.²¹⁹

Sosyal dayanışmanın unsurlarından biri de sosyal güvenlidir. Tehlikeye uğrayan insanın tehlikeden kurtarılması sosyal güvenliği ilgilendirir. Sosyal dayanışmanın

²¹⁶ Yazgan, Turan, *Sosyal Güvenlik Açısından Zekât*, s. 15

²¹⁷ Bakara,2/83

²¹⁸ Bakara,2/280

²¹⁹ Bakara, 2/83,254,261,262,265,267,270,278,279,280,

oluşmasında en büyük rolü sosyal güvenlik sağlar. İslam dininde bu güvenliğin zekât yoluyla temin edildiği görülmektedir. Zekâtın İslam'ın beş şartından biri olması İslam'ın sosyal güvenliğe verdiği önemi gösterir. İslam, sosyal güvenliğin elemanlarından olan iktisadi yardımı da emretmektedir. Böylece İslam tam bir sosyal dayanışma cemiyeti oluşturmaktadır. Nitekim zekâtın verileceği yerlerden biri de borçlulardır.²²⁰ Diğer taraftan faiz ile ilgili hükümlerle de İslam, borçluların korunmasını sağlamakta, onların faiz yükü altında iflaslarını önleme gayesi gütmektedir.²²¹ “Zekât, sosyal bir mükellefiyet, yoksul ve muhtaçlar için belirli bir hak ve mali bir vergidir.”²²²

Zekât bu işleviyle geçmişte toplumda sosyal dayanışmayı sağlamış, toplumda ihtiyaç sahibinin olmadığı dönemler bölgesel boyutta olsa da yaşanabilmiştir. Mesela Muaz b. Cebel Yemende ihtiyaç sahibi kimse kalmadığı için topladığı zekât mallarını Medine'ye göndermiştir.²²³ “Fakat günümüzde aynı nisap miktarlarıyla bu işlevi yerine getirip toplumdaki sosyal dayanışma sağlanabilir mi?” Sorusunu şu şekilde cevaplayabiliriz:

Günümüz ilim adamları zekât nisâbının çağımızda ne kadar olması gerektiğini tartışmaktadırlar. Kimisi Yoksulluk sınırını ölçü alınması gerektiğini söylerken, bazıları da bütün nisapların toplanıp ortalamasının alınmasını teklif etmektedirler.²²⁴

Mesela; Yunus Vehbi Yavuz, temel ihtiyaçların zekâtтан muaf olduğunu, bunun dışında bireyi ve ailesini bir yıl geçindirecek kadar para ve eşyanın da zekâtтан muaf olduğunu söylemektedir. Daha sonra da Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde belirlenen nisap miktarlarının bir ailenin bir yıllık geçim masraflarını karşıladığını söylemektedir. Paraların dışında diğerleri yani hayvanlar, ekin ve meyveler için konulan nisapların bu gün de bir aileye bir yıl yeteceğini söylemekte, fakat paraların değerinde büyük bir değişme olduğunu iddia etmektedir.²²⁵ Sonuç olarak da bu nisapların hepsi toplanarak ortalaması alınmak suretiyle nisap miktarının belirlenmesi gerektiğini belirtmektedir.²²⁶

²²⁰ Tevbe, 9/60

²²¹ Yazgan, Turan, *Sosyal Güvenlik Açısından Zekât*, s. 17-18

²²² Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 97

²²³ Kardâvî, a.g.e. II, 813

²²⁴ Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerlerinin Belirlenmesi Konulu İlmi Toplantı, Mudanya, 27.9.2004

²²⁵ Yavuz, Yunus Vehbi, “Hz. Peygamber Dönemi Hayat Standartlarında Belirlenen Klasik Ölçüler Dikkate Alınarak Zekât Nisabının ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değerinin Belirlenmesi” Zekât

Bizce burada bir çelişki bulunmaktadır. Eğer bu temel ihtiyaçlar ve bir yıllık yetecek kadar para ve eşya zekâtтан muaf ise, bu nisap miktarının dışında demektir. Yani insanlar yıllık ihtiyaçlarını ayırdıktan sonra kalan malları nisâba ulaşıyorsa zekât mükellefi olacaklardır. Bundan sonra Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde belirlenen nisap miktarlarının bir aileye bir yıl yetecek kadar olduğunu iddia etmek az önce söylediğimiz, temel ihtiyaçların nisaptan muaf olması hükmüne ters düşmektedir. Hz. Peygamber (s.av) döneminde nisap miktarı olan bir mal, bir aileye bir yıl yetiyordu, o halde bu günde bir yıllık ihtiyaç nisap miktarı olmalıdır, şeklinde bir çıkarsama yapmak kanaatimizce yanlış olsa gerektir. Zaten temel ihtiyaçlar ve bir yıllık yetecek kadar para ve eşyayı ayırıp, nisâbı ondan sonra hesaplamamız halinde nisap miktarının tekrardan bir yıl yetecek kadar olması gerekmez diye düşünüyoruz. Dünyada 2 milyar insanın açlıkla boğuştuğu ve insanların yiyecek ekmek bulamadığı bir dönemde bir kişinin bütün yıl ihtiyaçlarını ayırdıktan sonra, nisap miktarının günümüzde işlevsel olmadığı iddiasıyla, Hz. Peygamber (s.a.v) belirlediği nisâbın üzerinde yeni bir nisap belirlemeye çalışmak uygun bir durum olmasa gerektir.

Bizce günümüzde zekât nisâbının Hz. Peygamber (s.a.v) dönemindekinden farklı olması gerekmez. Çünkü zekât bir ibadettir ve taabbudîlik boyutu nedeniyle naslarla sabittir. Havâic-i asliye dediğimiz temel ihtiyaçları nisâbın dışında tutar isek, nisap miktarları Hz. Peygamber (s.a.v) dönemindeki gibi kalabilir. Temel ihtiyaçlardan kastımız bir aileye bir yıl yetecek olan bütün ihtiyaçlarıdır. Örneğin: Bir ailenin kirada oturduğunu farz edelim. Bu aile yıllık temel ihtiyaç olarak; kirasını, yıllık yiyecek masraflarını, yıllık eğitim giderlerini ve yıllık yakacak giderlerini vb (bunlar nisap miktarının çok üzerinde olabilir.) ayırdıktan sonra altının nisap miktarı kadar paraya fazladan sahip olsalar bunun zekâtını vermelidirler. Bu takdirde insanlar kendi ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra kalanından ihtiyacı olanlara vermiş olacaklar ve bu şekilde zenginlik daha çok tabana yayılmış olacaktır. Paraların dışındaki nisaplar ise farklı değerlendirilmeli, paraların nisâbı ile karıştırılmamalıdır. Hayvanlarla ilgili nisaplar, bunlara sahip olan insanları ilgilendirmeli; koyunu olan 40/1, sığırı olan 30/1, devesi olan 5 deve de 1 koyun vermelidir. Zaten deve bulunmayan bir memlekette deveyi de

Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerlerinin Belirlenmesi Konulu İlmi Toplantı, Mudanya, 27.9.2004

²²⁶ Yavuz, Yunus Vehbi, *İslam'da Zekât Müessesesi*, s. 324

ortalamaya katıp bütün zekâta tabi olan malların nisaplarını toplayıp onların ortalamasını nisap olarak belirlemek ne derece isabetli olabilir. Fakat gümüşün değer yitirmesi sebebiyle gümüş nisâbını esas almamız da doğru olmaz. Ama altını tercih etmemize herhangi bir engel bulunmamaktadır.²²⁷ Bu şartlarda zekât müessesesi uygulandığı takdirde bizce yine işlevini yerine getirecek ve toplumdaki sosyal dayanışmaya büyük katkı sağlayacaktır.

3.3. Fitre Nisâbının Günümüz Şartlarına Göre Belirlenmesinde Ölçü

İbn Ömer'in rivayet ettiği hadiste gördüğümüz üzere fitre için bir nisap belirlenmemiş; hür, köle, büyük küçük herkese mutlak olarak farz kılındığı bildirilmiştir.²²⁸

Hanefiler dışında üç mezhep ve cumhura göre fitrede nisap yoktur. Kişinin kendisi ve ailesi için bayram günü ve gecesi yeterli olacaktan fazla yiyeceği ve ev, eşya gibi asli ihtiyaçlarının bulunmuş olmasından başka bir şart koşulmamıştır.

Şevkânî şöyle demektedir:

“Doğru olan fitir sadakasında nisap olmamasıdır. Çünkü naslar mutlakdır. Fakir veya zengin tahsisi yapmamıştır. Fitreyi verecek kişinin sahip olacağı kabul edilen miktarı belirlemek için içtihadı da imkan yoktur. Özellikle fitrenin teşri edilmesindeki hikmet fakir ve zenginde mevcut olunca buna hiç imkan kalmaz. Bilindiği gibi bu hikmet, batıl ve yersiz sözlerden kişiyi temizlemektir. Fıtır zekâtını farz olan mal zekâtına kıyas edenler için ise şöyle derler: “ Bu kıyas sahih değildir. Çünkü farklı iki şey arasındaki bir kıyastır. Zira fıtır sadakasının vacipliği bedenlere, zekâtın vacipliği ise mala bağlı olduğu için birbirinden farklıdır.”²²⁹

Bu durumda temel ihtiyaçlarını karşılayan ve bayram günü kendine yetecek kadar yiyeceği bulunan ve de bunların haricinde fitre verebilecek kadar bir mala sahip olan herkes fitre vermelidir. Çünkü bu konudaki naslar da fitre verecekler sayılırken fakir zengin; küçük, büyük ayrımı yapılmamış, herkesin vermesi gerektiği bildirilmiştir.²³⁰

²²⁷ Döndüren, Hamdi, “Nisap, Para ve Gelir Dağılımı” adlı Makalenin Tartışmalarından, Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerlerinin Belirlenmesi Konulu İlmi Toplantı, Mudanya, 27.9.2004

²²⁸ Bk. Bu Tez, s. 26

²²⁹ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, II, 928-929

²³⁰ Buharî, “Zekât”, 70, İbn Mace, “Zekât”, 21

Hız. Peygamber (s.a.v) döneminde Fıtır zekâtının ölçüsü arpa, kuru üzüm, keş ve hurmadan bir sâ²³¹ idi. Daha sonra Hız. Muâviye buğdayın değerinin yüksek olmasından dolayı yarım sâ‘ buğdayı saydığımız yiyeceklerin bir sâ‘ına eşit kabul etti.²³² Hız. Ali (r.a) ise yiyecekler bollaşınca halka bütün buları bir sâ‘ yapınız dedi.²³³

Tüm bu haberlerden anlaşıldığına göre o zaman bu yiyecek maddeleri birbirine denk idi. Hız. Ali ve Hız. Muâviye’nin uygulamaları da gösteriyor ki fiyatlar farklılaştığında denkleştirme yoluna gidilmiştir. Buradan bu konunun taabbudî olmadığını da anlayabiliriz. Yani bugün biz de belli ayarlamalar yapma imkanına sahibiz.

Malikiler ve Şafiler belirlenen bu maddelerin taabbudî olmadıklarını, yani bizzat kendilerinin maksat olmadığını, müslümanın fitreyi kendi memleketinin yaygın yiyeceğinden verebileceğini, bir görüşe göre de kişi kendinin genel olarak yediği şeylerden verebileceğini bildirmişlerdir.

Cumhura göre ise en iyisinin memleketin genel yiyeceğinden, sonra kişinin kendi yiyeceğinden vermesi gerekir. Ayrıca kişilerin fitre verilen yiyecekler arasında seçme serbestliği vardır.²³⁴

Hız. Peygamber’in (s.a.v) bu maddeleri o gün için yaygın olan yiyeceklerden belirlemiş olduğu açıktır. Çünkü onun yaşadığı yer yiyeceği pirinç olan bir memleket olsaydı fıtır zekâtı da muhtemelen pirinçten veya mısır tüketen bir memleket olsaydı muhtemelen mısırdan belirlenirdi. Kardâvî bu yüzden “Kişinin fıtır zekâtını memleketinin genel yiyeceğinden vermesini, kendi yediği daha üstün ise kendi yiyeceğinden vermesini tercih ederim” diyor.²³⁵

Fıtır zekâtının miktarının az tutulması ve genel olarak halkın yediği şeylerden verilmesinin istenmesi bu onurlu paylaşım, seviyeli irtibata ve acil yardıma ümmetin büyük çoğunluğunun katılmasının sağlamaktır. Çünkü fıtır sadakasının hikmetlerinden biri de başta muhtaçlar arasında sevgi, huzur ve neşeyi yaygınlaştırmaktır.²³⁶

²³¹ Bk. bu Tez, s. 26

²³² Bk. Bu Tez, s. 29

²³³ Bk. Bu Tez, s. 29

²³⁴ Kardâvî, *Fıkhü’z-zekât*, II, 944-946

²³⁵ Kardâvî, a.g.e, II, 946

²³⁶ Kardâvî, a.g.e. II, 922-923

Yunus Vehbi Yavuz ise: Bir memlekette yaygın olan yiyecek maddeleri tespit edilerek fitre bunlardan verilmeli, aynı olarak verildiği takdirde bir ölçek verilmeli, değer olarak verilmek isteniyorsa tüm bu tespit edilen maddelerin birer ölçüğünün fiyatları toplanarak ortalaması bulunmalı ve bu bulunan değer fitre ölçüsü olmalıdır diyor.²³⁷

Oysa kanaatimizce ortalama bir fiyat belirlenirse bu durum fitreyi herkesin verebileceği bir miktar olmaktan çıkarır ve daha azını verebilecek bir kimseyi fitre vermekten mahrum etmiş oluruz.²³⁸

Fitre verme konusunda tek bir sınır koyup, İnsanların dini vecibelerini yerine getirmelerine engel olmak doğru olmamalıdır. Zaten fitre cezai müeyyidesi olmayan gönüllü işlerdendir. Bu sebeple miktarları yükseltmenin anlamlı olmadığını düşünüyoruz. Her insan kendi mali durumuna göre ödeyebilir. Çok geliri olan çok, az geliri olan az verebilir. Eğer çıtayı yükseltirsek bir kısım insanlar fitre veremeyecek ve bu hazdan mahrum olabileceklerdir.

Sonuç olarak, fitre maddelerinin taabbudî olmadığını, fakat belirlenen bir sâ'ın değiştirilmesine bir gerek olmadığını, insanların fitreyi memleketlerinin yaygın olan yiyeceklerinden fakirin ihtiyacına göre bir sâ' olarak yiyeceğin kendisini veya değerini verebileceğini, veren kişinin kendi mali durumuna göre belirlenen yiyecek maddelerinden hangisine gücü yetiyorsa ondan verebileceğini, bu yiyecek maddelerini toplayarak tek bir fitre miktarı çıkarmanın veren veya alan açısından insanlara bir yarar sağlamayacağını söyleyebiliriz.

3.4. Enflasyon ve Nisap

Günümüzde bazı ilim adamları, ekonomik şartların değişmesi nedeniyle, İslam'ın belirlediği nisap miktarlarının artık toplumun ihtiyacını karşılamaya yeterli olmadığını bu yüzden nisap miktarlarının tekrar belirlenmesi gerektiğini söylemektedirler.

²³⁷ Yavuz, Yunus Vehbi, “Hz. Peygamber Dönemi Hayat Standartlarında Belirlenen Klasik Ölçüler Dikkate Alınarak Zekât Nisabının ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal değerinin Belirlenmesi” Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerlerinin Belirlenmesi Konulu İlmî Toplantı, Mudanya, 27.9.2004

²³⁸ Uzunpostalcı, Mustafa, “Hz. Peygamber Dönemi Hayat Standartlarında Belirlenen Klasik Ölçüler Dikkate Alınarak Zekât Nisabının ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal değerinin Belirlenmesi” adlı makâlenin Tartışmalarından, Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerlerinin Belirlenmesi Konulu İlmî Toplantı, Mudanya, 27.9.2004

Fakat bizce, Kardâvî'nin dediği gibi; bu düşünce 14 asırdan beri devam ede gelen icmâ'a aykırıdır. 14 asır boyunca siyasi ve ekonomik şartlar sürekli değişmiş, bazen devletler sıkıntıya girmiş, buna rağmen zekâtı arttırmak yerine zekât dışında başka mükellefiyetler koyabilir miyiz diye düşünülmüş fakat nisapları değiştirmeyi asla düşünmemişlerdir.²³⁹

Zekâtın nisâbının ve miktarının taabbudî olduğunu, binaenaleyh, değişmeyeceğini söylemenin bir engeli gözükmemektedir. Bunlar Şâri'in belirlediği ve kararlaştırdığı, her asırda müslümanların üzerinde icma ettiği maddelerdendir. Bu konuda nassa ve icmâ'a bağlı kalmak gerektiğini düşünüyoruz. Değişiklik kabul edilecek olursa şer'î bir hüküm olan zekâtı farklı yönetimler farklı miktarlarda belirleyebilecek ve zekat da ölçüsüz vergilere benzeyip özelliğini kaybedecektir.²⁴⁰

Biz nisâbın taabbudî olduğunu kabul ediyoruz, fakat zekâtın gerekeceği mallar konusunu farklı değerlendiriyor, İslam'ın ruhuna daha uygun olan, insanların maslahatını gerçekleştiren ve zenginler arasında adaleti sağlayacak olan; hiçbir zenginlik zekât dışında tutulamaz kaidesine inanıyoruz. Bu söylediklerimizin delillerini şu şekilde zikredebiliriz:

Hz. Peygamber (s.a v) döneminden sonra kıyas yolu kullanılarak Hz. Peygamberin zekât almadığı atlara zekât konmuş, buna istinaden zekât alınan mallara benzeyen mallardan kıyas yoluyla zekât alınacağı bildirilmiş, illet olarak gelişme/nema şartına bakılmış, gelişen her maldan zekât alınabileceği bildirilmiştir.²⁴¹

Kardâvî şöyle diyor:

“Hocalarımız Üstad Muhammed Ebû Zehra, Abdulvahhab Hallâf ve Abdurrahman Hasan zekât üzerindeki araştırmalarında Hz. Peygamber'in (s.a.v) zekât almadığı veya onun döneminde olmayan durumlar hakkında; Hz. Ömer'den (r.a) sahih olarak rivayet edilen haberden zekât için de kıyas yapabileceğimiz sonucuna varmışlardır. Zekât ile ilgili nassların illetsiz (gerekçesi belirlenemeyen, taabbudî) olmayıp, hükmü başkalarını da kapsamaya elverişli ve illetlere dayalı olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim Hz. Ömer (r.a) illet olarak “gelişme şartını” kabul ettiği

²³⁹ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 245

²⁴⁰ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, I, 31

²⁴¹ Bk. Bu Tez, s. 28

için atlara da zekât koymuştur. Bu kıyasta, kıyas fakihlerinin babası olan Ebû Hanife de ona katılmıştır.”²⁴²

Kıyası en çok kullanan Hanefilerde Hz. Peygamber’in (s.a.v) belirlediği malların dışındaki mallara da zekât gerekeceğini, fakat nisap miktarlarının kıyas kapsamı içine girmeyeceğini söylemişlerdir. Çünkü bu oranları tespit etmek ve sınırlandırmak Şâri’in hakkıdır ve o da bunu takdir etmiştir.²⁴³

Taabbudî olan bir hükümde değişiklik yapmak Hz. Peygamber’e (s.a.v) karşı gelmektir. Allah (c.c) Hz. Peygamberin (s.a.v) sözüne karşı gelenleri şöyle uyarmıştır: *“Peygamberin size yaptığı çağrıyla, birbirinize yaptığınız çağrı gibi değerlendirmeyin. İçinizden birbirini siper ederek sıvışıp gidenleri Allah mutlaka biliyor. Artık onun emrine aykırı davranışlar, başlarına bir fitnenin veya acı bir azabın gelmesinden çekinsinler.”*²⁴⁴

Ancak buna şöyle bir karşı düşünce geliştirilebilir: Biz nisap miktarlarını eksiltmiyoruz ya da fazlaştırmıyoruz. Şâri’ tarafından tespit edilen miktarların günümüzdeki karşılığını bulmaya çalışıyoruz. Bu itiraza şöyle cevap verebiliriz: Taabbudî hükümler, gelecek devirler hesaba katılarak konmuş olan ve her devirde işlevini yerine getirme irade ve kuvvetine sahip olan hükümlerdir.

Bununla birlikte biz görünüşte dahi olsa Resûlullah’a (s.a.v) muhalif düşmemek ve ileride çıkabilecek art niyetlilere kapı aralamamak ve sistematize olmuş bir kurumu yıpratmamak için nisap miktarlarıyla oynamak yerine, havâic-i asliyeyi nisâbın dışında kabul edersek nisap miktarlarının Resûlullah’ın (s.a.v) belirlediği ölçülerde kalması mümkün olabilir. Bu da kanaatimizce, ümmet için sıkıntı olmaz, bilakis rahmet olur. Çünkü zenginden fakire doğru olan servet transferi daha fazla gerçekleşir.

Bazı ilim adamlarımız ise çağdaş ölçüleri esas alarak nisâbın yeniden belirlenebileceğini savunmaktadırlar. Fakat dinde belirlenmiş olan nisapları değiştirmenin uygun olmadığı

²⁴² Kardâvî, a.g.e. I, 233

²⁴³ Kardâvî, *Fıkhu’z-zekât*, I, 245

²⁴⁴ Nur, 24/63

ileri sürülmektedir.²⁴⁵ Bazen ileri sürülen yeni kıstaslar temel ihtiyaçlarımızı karşılayamayacak durumda olabilir. İslam'ın insanları yoksulluk veya açlık sınırında tutma eğiliminde değil, bilakis onları insani bir yaşam seviyesine ulaştırma amacıyla olduğu bilinmektedir.

²⁴⁵ Yavuz, Yunus Vehbi, "Hz. Peygamber Dönemi Hayat Standartlarında Belirlenen Klasik Ölçüler Dikkate Alınarak Zekât Nisabının ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değerinin Belirlenmesi" adlı makâlenin Tartışmalarından, Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerlerinin Belirlenmesi Konulu İlmi Toplantı, Mudanya, 27.9.2004

SONUÇ

Dünya’da insanlık var olduğundan beri fakirler ve fakirlik problemi mevcut olmuş, semavi olan ya da olmayan bütün dinler ve sistemler bu problem üzerinde durmuştur. Bu sistemler ve dinler zenginleri fakirlere yardıma çağırılmış ve teşvik etmişlerdir. Ancak bütün bu çağrılar, çoğu zaman tavsiye ve teşvikten öteye geçmemiş, fakirlere yardım yapmayanlara müeyyideler getirilmemiştir. Fakirler, zenginlerin insafına terk edilmiş, daha da önemlisi, bazı sistemler fakirlik problemini ortadan kaldırmayı zaten hedeflememiştir.

İslam dini ise ilk geldiği günden itibaren fakirlik meselesine eğilmiş, yoksulları doyurmayı, gözetmeyi, kısaca onları insani bir yaşam seviyesine çıkarmayı hedeflemiştir. İslam bunu gerçekleştirirken zekât, fitre, karz-ı hasen gibi kurumları devreye sokmuştur. Bu uygulamaların bir kısmı tavsiye niteliğinde kalmamış, fakirleri gözetmeyenler uhrevi ve dünyevi ceza ile tehdit edilmişlerdir. Bunların yanında bu yardımlar bir lütuf ve bağış gibi telakki edilmemiş, bilakis fakirin zenginin malındaki hakkı olarak ilan edilmiştir. Ayrıca zekâtın fakirlere yetmediği durumlarda zekâtın dışında zenginin malında fakirin hakkı olduğu bildirilmiştir.

İslam’da zekât önemli bir kurum ve bir sosyal güvenlik aracıdır. İslam’ın 15 asır önce koyduğu bu müessesenin amacı, toplumda dengeyi sağlamaktır.

Zekât müessesesi bu haliyle geçmiş dönemlerde işlevini yerine getirmiş, toplumda huzur ve refahın sağlanmasında büyük katkıları olmuş, yardım yapılacak fakir bulunamadığı zamanlar bile yaşanmıştır. Fakat günümüzde zekâtın bu işlevlerini yerine getirip getirmediği tartışılmakta, nisap miktarları üzerinde çeşitli yorumlar yapılmakta ve güncelleştirilmesi konuşulmaktadır.

Zekât, âlimler ve düşünürler tarafından dar ve geniş kapsamlı olarak iki türlü mütâlaa edilmiştir. Zekatı dar kapsamıyla ele alanlar, yani zâhirîler Hz. Peygamber (s.a.v) nelerden zekat verilmesi gerektiğini söylemişse sadece onlardan zekât alınır demişlerdir. Geniş kapsamıyla ele alanlar mali bir ibadet olmasından hareketle zekâtın alanlarını ve fonksiyonlarını genişletmişlerdir. Hz. Peygamber’in (s.a.v) belirlediği maddelere kıyas ederek günümüzde ortaya çıkan ticaret mallarına, fabrikalara, hisse senetlerine, tır,

uçak, gemi gibi nakliye vasıtalarına ve kiralık bina gibi maddelere de zekâtın gerekeceğini söylemişlerdir.

Zekâtın kapsamını daraltıp onun sadece Hz. Peygamber'in (s.a.v) belirlediği maddelerde gerekli olduğunu söyleyenlere katılmamız elbette mümkün gözükmemektedir. Çünkü zekât müessesesinin bu şekliyle kendinden beklenen işlevi bugün yerine getirmesinin mümkün olmadığı açıktır. Ayrıca biz Kurân-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerin genel ifadelerinden hiçbir zenginliğin zekâtтан muaf tutulamayacağını anlamaktayız.

Zekât bir ibadettir ve taabbudî yönleri ağır basmaktadır. Bu anlamda nisaplar da taabbudîdir, değişmez. Hz. Peygamber'in (s.a.v) belirlediği nisaplar olduğu gibi kalmalıdır. Hangi mallara zekât gerekeceği konusu taabbudî olmamalı, Hz. Peygamber (s.a.v) devrinde olmayıp bu gün çıkan mallar zekâtı belirlenen mallara kıyas edilerek onlardan zekât alınmalı, hiçbir zenginlik zekât dışı bırakılmamalıdır. Bunu Hz. Ömer(r.a), Hz. Ali (r.a) gibi sahabelerin ve sonradan gelen Ebû Hanife gibi âlimlerin uygulamalarında görüyoruz. Bizce de eğer nisaplar değişirse zekât özelliğini kaybeder ve her devirde ve her yerde farklı nisaplar ve ölçüler meydana gelir. Bunun yanında nisap oranları ile de oynama yapılmamalı çoğaltma veya azaltma cihetine gidilmemelidir. Çünkü oranlarda değiştirme yolu açılırsa, farklı zamanlarda farklı yöneticiler farklı oranlar koyarak bekli de halka zulme varan uygulamalar yapabileceklerdir.

Zekâtın hikmetlerinden birinin, atıl duran parayı üretime katma olduğu iddia edilerek bazı maddelerden zekât verilmeyeceği söylenmekte, zaten para farklı yollarla piyasaya girip insanlara faydalı olduğu dillendirilmektedir. Fakat zekâtın asıl hedefi toplum içinde bulunan fakirlerdir. Zekâtın veriliş sebebi ise üreme ve çoğalma/nema kabiliyeti olan malın bulunmasıdır. İslam zekât ile vereni yüceltmeyi, malı da temizlemeyi hedeflemiştir.

Geniş kapsamıyla ele alanlar, zekât gereken malları Hz. Peygamber'in (s.a.v) belirlediği mallarla sınırlamayıp, kıyas yoluyla günümüzde çıkan zenginliklerde de zekâtın gerekeceğini söylemektedirler. Bazı ilim adamlarımız bununla da yetinmeyerek nisap miktarlarının da değişmesi gerektiğini çünkü gümüşe göre açlık sınırının, altına göre ise yoksulluk sınırının altında kaldığını söylemekte, bir kısım ilim adamları yoksulluk

sınırının nisap miktarı olmasını teklif ederken, bazıları da bütün nisapların toplanarak ortalamasının bulunması suretiyle yeni bir nisap belirlenesi gerektiği kanaatini serdetmektedirler.

Bizce yeni bir nisap belirlemeye gerek yoktur. Mevcut nisap miktarları işlevsel bulunmaktadır. Şöyle ki geçmişte ve günümüzde birçok âlimin ittifakı ile temel ihtiyaçlar nisap'tan muafır. Temel ihtiyaçlar da günümüz sistemlerinin belirlediği açıklık ve yoksulluk sınırının üzerinde bir hayat standardıdır. Temel ihtiyaçlar nisaptan muaf olunca naslar ile belirlenmiş olan nisaplar kadar bir mala sahip olan insanların zekât vermeleri gereği açıktır. Çünkü zekâta nisâbı düşük tutmak toplumsal dayanışmayı sağlamak ve fakirlerin ihtiyacını karşılamak açısından daha uygun olmalıdır.

Zekât oranları Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından belirlenmiş bulunan asgari oranlarıdır. İsteyen fazlasıyla verebilir, buna mani bir durum yoktur. Hz. Peygamber'in (s.a.v) belirlediği nisapların günümüzde nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak da şunları söyleyebiliriz.

Günümüz âlimleri sanayi sektörünün zekâta tabi olacağında görüş birliğine varmışlardır. Ancak zekâtın sanayi sektöründeki üretim makinelerinin değerlerinden mi, yoksa gelirlerinden mi alınacağı, zekât oranının % 2,5 mu, yoksa % 10 veya % 20 mi olacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı ticaret mallarına kıyasla % 2,5 olduğunu söylerken, bir kısmı da Öşür arazisine kıyasla masraflar çıktıktan sonra % 5 olması gerektiğini söylemektedir.

Bize göre, fabrikalarda ve atölyelerde bulunan makineler üretim araçlarıdır. Bizzat kendileri çoğalmazlar. Aksine zamanla değer yitirir ve yıpranırlar. Bu yüzden bunlar zekâta tâbi olmamalı, getirdikleri gelirden, ürettiklerinden masraflar ve makinelerin yıpranma yani amortisman bedelleri düşüldükten sonra arazi ürünlerine kıyas edilerek % 10 olarak zekâtı ödenmelidir.

Kiralık binalar ve nakliye araçları da aynen fabrikalar gibi kendilerinden değil, gelirlerinden, masraflar düşüldükten sonra, tarım arazisine kıyasla % 10 olarak zekât alınmalıdır.

Arazi ürünlerinde Hanefi mezhebinin görüşü isabetli gözükmektedir. Yerden çıkan her şeyin zekâtı vardır. Fakat Nisap miktarı olan 650 kg'a ulaştıktan sonra masraf edilmiş ise % 5, edilmemiş ise % 10 olarak ödenmelidir.

Zekât, arazinin kendinden değil onun mahsulünden alınır. Ticaret malının ve paranın ise bizzat kendisinden alınır. Bu yüzden öşürdeki zekât miktarının ticaret malının zekâtından yüksek olduğu düşünülebilir.

Nisap miktarları yerine, zekat mükelleflığının yeni bir takım ölçütlerle sağlanması gerektiği gibi bir düşünce bizce yanlıştır. Çünkü İslam kendisi içerisinde bir bütündür. İnsanın her hal ve şarttaki ihtiyacını düşünmüş, bütün giderleri ve masrafları temel ihtiyaçlar kategorisine almış ve bunları nisâba katmamıştır. Hal böyle iken zekat nisâbını yeni birtakım ölçütlere göre belirleyecek olursak herhalde İslam'ın hedeflediği alanı daraltmış oluruz.

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerim

1. *Uluslar Arası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, (1997)

Kombad Yayınları, Konya.

Apak, Nuri, *Sermaye Piyasaları ve Borsa*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1995

Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l- Buhari*, El-Mektebetül-İslamiyye, İstanbul

1979

Beşer, Faruk, *İslam'da Zenginlik ve Fakirlik Kavramları*, Seha Neşriyat, İstanbul, 1991

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1975

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman ed-Darimi es-Semerkindî,

Sünenü'd-Dârimî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992

Dihlevî, Şah Veliyyullah, *Huccetullâhi'l-Bâliğa* (Nşr: Mehmet Erdoğan), İz Yayıncılık,

İstanbul, 2002

Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996

Ebû Davûd, Süleyman b. el-Eş'as, *Süneni Ebî Davud*, Çağrı Yayınları, İstanbul,

1413/1992

Ebû Ubeyd, Kasım b. Sellâm, *Kitabu'l-emvâl* (Nşr: M. Halil Herrâs), Darul-Kütübi'l-

İlmiye, Beyrut, 1406/1986

Ebû Zehra, Muhammed, *İslam'da Sosyal Dayanışma* (Nşr: E. Ruhi Fığlalı-Osman

Eskicioğlu), Yağmur Yayınevi, İstanbul 1976

- Erkal, Mehmet, *Zekât Bilgi ve Uygulama*, Erkam Yayınları, İstanbul, ty
- Feyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali, *el-Misbâhu'l Münîr*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, ty
- Feyrûzabadi, Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsul-muhit*, Risale, Beyrut, 1987
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi* (Nşr: Salih Tuğ), İrfan Yayımcılık ve Ticaret, İstanbul 1993/1414
- Hatiboğlu, Haydar, *Süneni İbn Mâce Tercümesi ve Şerhi*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1983
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm, *el-Muhallâ* (Nşr: Ahmed Muhammed Şakir), İdaretü't-Tıbbâti'l-Müniriyye, Kahire 1349
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *Süneni İbn Mâce*, Dâru-ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, 1372/1952
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükrim, *Lisanu'l Arap*, Darus-Sadır, Beyrut, ty
- İbn Mâze, Mahmud b. Ahmed İbn Abdulaziz, *el-Muhîtul-burhani*, Darul-kütübil İlmiye, Beyrut, 1424
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed Muhammed b. Ahmed İbn. Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Daru'l-ma'rife, Beyrut, 1985
- Karaman, Hayreddin, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003
- Kardâvî, Yusuf, *Fıkhu'z-zekât*, Beyrut 1405/1985
- Fakirlik Problemi Karşısında İslam* (Nşr: Abdülvehhab Öztürk), Nur Dağıtım, Ankara, 1975

Kâsani, Alauddin Ebu Bekir İbn. Mesud, *Bedaiu's-sanâi' fi tertibiş-şrâi'*, Darul

Kütübil-İlmiyye, Beyrut, 1986

Kondak, Nuray, *Menkul Kıymet Pazarlarına Giriş*, Der Yayınları, İstanbul 1999

KURAV, Zekat Nisâbı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerlerinin Belirlenmesi

Konulu Tartışmalı İlmi Toplantı (Basılmamış Notlar), Montania Otel, Mudanya,

26–27 Eylül 2004

Müslim, Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, *Sahih-i Müslim* (Nşr: Muhammed Fuad

Abdülbaki), el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul, ty

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'* (Nşr: M. Fuat Abdülbaki), Dâru- İhyâi't- tûrâsi'l- arabî,

Beyrut (ty)

Mâverdî, Ebu'l-Hasan Habib, *El-Ahkâmü's-Sultaniye* (Nşr: Ali Şafak), Bedir Yayınevi,

İstanbul 1994

Mevsılî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, el-İhtiyar li-Tahlilil-muhtar, Darul-kütübil

İlmiye, Beyrut, 1998

Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâi*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/199

Nesefî, Necmuddin Hafs, *Tilbetü't-talebe* (Nşr: Halil el-Meys), Dâru'l-Kalem, Beyrut,

1406/1986

Serahsî, Muhammed b. Ahmed İbn. Ebi Sehl, *el-Mebsût*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1993

Seyyar, Ali, *Yoksulluk*, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları,

İstanbul 2003

Şatibi, İbrahim İbn Musa el-Lahmi el-Ğırnati, *el-Muvâfakat fi- Usulîş-şeria*, el-

Mektebetüt-Ticariyye, Kahire, ty

Şâfî, Muhammed b. İdris, *El-Umm*, Beytu'l-efkârid-devliyye (Nşr: Ahmed Meylani),

Beyan Yayınları, İstanbul 1991

-----, *er-Risâle* (Nşr: A. Muhammed Şakir), Nur Dağıtım,

Ankara, (ty)

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed bin İsa bin Sevrâ, *el-Camius-Sahih*, (Nşr: Muhammed

Fuad Abdulbaki), el-Mektebetül İslamiyye, ty

Üsrûşeni, Muhammed İbn Mahmud, *Ahkâmus-Sığar*, İslam Hukukunda Çocuklarla

İlgili Hükümler (Nşr: İbrahim Canan), Cihan Yayınları, İstanbul, 1984

www.alomaliye.com/asgari_ucr_tespit_kom_karari_2004_2.htm, 29.04.2005

www.denizfeneri.org.tr/icerik.asp?icerik=YOKSTANIM, 25.04.2005

www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/YOKSL/140404.doc, 29.04.2005

www.die.gov.tr/yillik/24_Gelir.pdf, 06.12.2005

Yavuz, Yunus Vehbi, *İslam'da Zekât Müessesesi*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980

-----“Fitre”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 1996

Yazgan, Turan, *Sosyal Güvenlik Açısından Zekât*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı,

İstanbul 1987

Yenişafak Gazetesi, 07.10.2005

Yoksulluk, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, İstanbul 2003

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Kocaeli ilinin Suadiye kasabasında doğan Hüseyin Vural, İlk ve Orta öğrenimini Suadiye İlk Öğretim Okulunda, Lise öğrenimini ise İzmit Namık Kemal Lisesinde tamamlamıştır. 1996 yılında kayıt yaptırdığı Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2001 yılında mezun olmuştur. 2003 yılında yine aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne Yüksek Lisans öğrenimi için kayıt yaptırdı. Hüseyin Vural halen Kocaeli ilinin Suadiye kasabasında ikamet etmekte ve öğrenimi ile birlikte ticari faaliyetlerle de meşgul olmaktadır.